

VIAȚA ECONOMICĂ ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE PREAȘOPTISTE ÎN VIZIUNEA OBSERVATORILOR FRANCEZI. ACTIVITĂȚILE COMERCIALE (II)

Violeta-Anca EPURE*

Economic Life in the Pre-1848 Romanian Principalities in the Vision of French Observers: Commercial Activities (II)

Abstract. *The nineteenth century was an era in which economic factors, including commercial aspects, became increasingly pronounced. Consequently, the exchanges registered an obvious progress which implicitly led to an increase in the number of foreign travellers in the Romanian space, which had transformed from a rather exotic region into an increasingly attractive one for foreign merchants. Among the French travellers and consuls who attempted, through their actions and writings, to arouse the interest of French public opinion in trade with the Romanian Principalities, we list Jean-Louis Carra, Alexandre d'Hauterive, Balhaçar Hacquet, Alexandre de Langeron, Joseph Parant, Charles Frédéric Reinhard, Christine Reinhard, the Count of Guillemillot, Thomassin, Barthélémy Bacheville, François Recordon, Emile Gaudin, Charles Lagau, Felix Colson, Raoul Perrin, Edouard Thouvenel, J. J. N. Huot, E. Regnault, J. A. Vaillant, Stanislas Bellanger and Saint-Marc Girardin.*

Keywords: *France, Romanian Principalities, trade, merchants, travellers, consuls, writings.*

Cuvinte-cheie: *Franța, Principatele Române, comerț, negustori, călători, consuli, scrieri.*

Deși tratatul de la Kuciuk-Kainargi¹ și hațișeriful din 1802 au împlânzit constrângerile otomane cu privire la comerțul Principatelor Române², ele au avut un efect redus. Chiar dacă monopolul comercial otoman părea cuprinzător, ingeniozitatea negustorilor, avariția principilor fanarioți, stăruința consulilor străini și complicitatea dregătorilor otomani au permis funcționarea unui comerț întrucâtva înfloritor³. Principii fanarioți s-au dovedit discreți în privința achitării obligațiilor față de Constantinopol. Adeseori ei impuneau tarife mai înalte decât cele specificate, obișnuind să-și însușească diferența. Domnitorii permiteau exportul articolelor prohibite, acordând în secret autorizații negustorilor dornici să plătească acest privilegiu;

* Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România; e-mail: violetaanca@atlas.usv.ro.

¹ Încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi și stipulațiile cu privire la Principatele Române făceau obiectul corespondenței diplomatice franceze din 4 august 1774 (Georgel către Vergennes, baronul de Binder către abatele de Georgel), 6 august (Durand către Vergennes, Georgel către Vergennes), 9 august (Durand către Vergennes), 15 august (Georgel către Vergennes), 17 august (Saint-Priest către Bertin), 14 septembrie (Georgel către Vergennes) (Hurmuzaki 1912, p. 561-562, 563-565, 566).

² Vianu 1960, p. 71-72; Alexandrescu-Dersca 1958, p. 103.

³ Iorga 1940, p. 11; Penelea 1973, p. 145; Stroia 1992, p. 42-43; Boicu 1985, p. 13-14; Matei 1984, p. 74.

alteori, ei opreau exportul unor mărfuri neprohibite, precum lâna sau porcii, pe motiv că erau necesare consumului intern și nu cedau până ce negustorii nu le plăteau o taxă specială. Consulii străini au denunțat aceste practici, cerând și abolirea tuturor taxelor care depășeau trei la sută din valoarea mărfurilor⁴. Legăturile comerciale cu Franța erau sporadice și aproape unilaterale. Valahii și moldovenii importau bunuri manufacturate și obiecte de lux din Franța. Postavul de Lyon era unul dintre cele mai căutate articole, fiind vândut la prețuri foarte ridicate în prăvăliile din capitala valahă. Totuși, produsele franțuzești nu le puteau concura pe cele austriece, care beneficiau de tarife scăzute. Mărfurile din Franța nu veneau direct de acolo, ele erau transbordate într-un punct intermediar, la Constantinopol sau la Lipsca, fapt care ducea la o mărire substanțială a prețurilor lor de vânzare. În ciuda interesului negustorilor și a guvernului francez pentru comerțul cu Principatele, schimburile de mărfuri au rămas la un nivel relativ modest până după tratatul de la Adrianopol, când s-a deschis o rută maritimă directă între Marsilia, Brăila și Galați⁵.

Jean-Louis Carra făcea o serie de considerații cu privire la comerțul pe care-l făceau cele două Principate la finalul secolului al XVIII-lea: transportul mărfurilor se făcea pe Dunăre, portul cel mai important din Moldova era orașul Galați⁶, iar cel al Țării Românești – Brăila. Despre activitatea din acele așezări urbane, Carra menționa că acolo se făcea „negoțul cel mai intens din cele două principate”⁷. Carra mai adăuga că străinii erau aceia care se îndeletniceau atât cu comerțul intern, cât și cu cel cu țările învecinate⁸.

⁴ Cernovodeanu 1975, p. 1695; Panaite 1993, *passim*; Alexandrescu-Dersca 1957, p. 16-17; Florescu 1957, p. 709; Căzan 1960, p. 53; Berindei 1965, p. 30.

⁵ Hitchins 1998, p. 141; Lebel 1955, p. 309-343; Bușe 1976, p. 18-19; Wenzel von Brognard, funcționar al Curții de la Viena, a întocmit la 1782 o *Expunere statistică asupra Moldovei*, în care a evaluat disponibilitățile economiei moldovene. În acel document se menționa că Moldova importa din Franța pânză de in și de bumbac, postavuri ordinare, obiecte de aramă, fier, lemn și sticlă. Vezi și Taftă 1999, p. 136-137; Iorga 1925, p. 71; Ionescu 1974, p. 269.

⁶ Diplomatul francez Claude-Charles de Peyssonnel, care a îndeplinit funcția de consul general al Franței la Smirna în perioada 1763-1785, făcea referire în lucrarea sa, *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, și la traficul naval de pe sectorul moldo-muntean al Dunării. Fluviul era străbătut mai cu seamă de vase rapide de tonaj mediu și mic; navele de mare tonaj erau utilizate cu precădere la transportul cerealelor. Despre orașul Galați, diplomatul francez consemna că era „schela cea mai însemnată din Moldova”, așezat „pe malul de miazănoapte al Dunării, de la 40 până la 45 de leghe de gura ei”. Orașul se afla sub autoritatea unui pârcălab numit de domnul Moldovei (*Călători străini* 1997, p. 400; vezi și Cernovodeanu 1996, p. 215; Luca 2009, p. 238).

⁷ *Călători străini* 2000, p. 248; Lăzărescu 1985, p. 115, 121, 144; Holban 1944, p. 167. O serie de informații sunt reluate și de consulul francez Lagau în raportul său cu privire la starea Moldovei, datat la 3 ianuarie 1829 (Holban 1932, p. 371; Trenard 1983, p. 191-192; Ionescu 1974, p. 270-271).

⁸ Platon 1998, p. 226.

Contele Alexandre d'Hauterive nota că principatul Moldovei exporta sare în Polonia, boi, cai, oi în Turcia, ceară la Trieste și Veneția. Despre comerțul cu băuturi, voiajorul francez estima că „acest [...] articol consumă cel puțin două treimi din ceea ce mai rămâne ca bani în Moldova, după ce au fost scăzute dările către Poartă, lefurile slujitorilor și veniturile domnului”⁹. Cu lemnul de construcție s-ar fi putut face speculații financiare, după părerea călătorului francez, de vreme ce el nu costa mai „nimic pe loc”; la fel, cu lumânările, a căror materie primă era ieftină, cu pieile de căprioară, care erau aruncate „ca acele ale câinilor și pisicilor”, cu untul și cu brânza „care nu se știu nici a fi făcute, nici păstrate și nici vândute”¹⁰.

Din Moldova, se mai exporta și un mare număr de animale: 300000 de oi luau anual calea Constantinopolului, câte 10000 de boi plecau spre Silezia și 50000 spre Constantinopol, folosiți în special pentru seu; călătorul francez estima că moldovenii exportau anual 40000 de cai¹¹. Mierea și ceara de la albinele din Moldova era transportată de negustorii evrei până la Trieste și Veneția sau până la Cracovia și Lemberg, apoi până la Brody, centre comerciale de unde aceștia achiziționau pânzeturi¹². Se importau bijuterii și produse de lux de la Viena, postavuri de la Lipsca, stofe din Silezia, blănuri de vulpe, lup sau iepure din Rusia și coloniale din Turcia¹³.

Pe când se afla în capitala Moldovei, călătorul francez Balthazar Hacquet a avut ocazia să vadă un mare iarmaroc, despre care el credea că „l-a întrecut cu mult pe cel de la Botoșani”. Boierii, dar mai cu seamă nevestele lor, își permiteau „toate excesele luxului”¹⁴. La Iași ajungeau tot felul de mărfuri: grecii aduceau de la Constantinopol, din India, din Alep și din Chios „stofe, museline, țesături de fir de aur”, din care erau confecționate pânzeturi și șaluri foarte frumoase, unele chiar împodobite cu „nestemate și mărgăritare”¹⁵, al căror preț putea urca până la câteva mii de piaștri; din „orașele imperiale”, din Germania, din Franța și din Anglia, se aduceau postavuri, mătăsuri, catifea, olandă, broderii, obiecte de metal; din Italia se importau substanțe aromatice, pietre scumpe, articole de galanterie¹⁶. Rușii aduceau la vânzare blănuri scumpe, pe care de multe ori le schimbau „pe produsele brute ale țării”¹⁷.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 695-696; Kara 1972, p. 477; Ionescu 1974, p. 272.

¹¹ *Călători străini* 2000, p. 696; Lăzărescu 1985, p. 293, 304; Munteanu-Breastă 1988, p. 711.

¹² Lăzărescu 1985, p. 293.

¹³ *Ibidem*, p. 304.

¹⁴ *Călători străini* 2001, p. 844.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Eliade 1982, p. 102-103; Marin 1981a, p. 108; Marin 1981b, p. 111; Murariu 1981, p. 138; vezi și Cernovodeanu 1995, p. 925.

¹⁷ *Călători străini* 2001, p. 844.

Principala preocupare a consulului francez de la București, Emile Gaudin, a fost dezvoltarea de schimburi comerciale cu Franța și obținerea a maximum de avantaje pentru negustorii francezi. Într-un raport din 10 noiembrie 1795 trimis lui Raymond de Vernignac la Constantinopol, Gaudin demonstra importanța extinderii comerțului francez în aceste regiuni. El susținea că Franța, aliata Porții, trebuia să profite prin toate mijloacele de această situație pentru a obține privilegii comerciale. Geniul libertății, scria Gaudin, va deschide comerțului francez Marea Neagră; venise momentul, în viziunea sa, ca pavilionul tricolor francez să fluture pe Marea Neagră. Atunci Bucureștii, iar sub această denumire trebuiau să se înțeleagă Valahia și Moldova, vor deveni un punct principal al comerțului francez și un antrepozit nu doar pentru produsele indigene, dar și pentru cele provenind din regiunile orientale ale acelei mări¹⁸. Din afirmațiile lui Gaudin reieșea marea importanță pe care Franța o acorda dezvoltării comerciale a Principatelor Române; de altfel, Gaudin a insistat în timpul mandatului său pe lângă principele Alexandru Moruzi asupra necesității sporirii privilegiilor casei de comerț Pellet și Hortolan, precum și pentru crearea altor stabilimente comerciale franceze în Principatele Dunărene¹⁹.

Vernignac îi scria din Pera, la 1 octombrie 1796, ministrului francez al Afacerilor Externe, Charles Delacroix, despre dificultățile pe care le întâmpina comerțul francez în Valahia, din cauza vămirilor, dar și despre casa comercială franceză din București, Pellet și Hortolan. Vernignac îl informa pe superiorul său că Gaudin îl rugase să intervină pe lângă dragomanul Porții, prințul Gheorghe Moruzi, fratele domnului muntean, pentru a se ajunge la un aranjament convenabil. În urma demersurilor sale, s-a ajuns la întocmirea unui regulament și la stabilirea unor tarife provizorii²⁰.

Contele Alexandre de Langeron nota la 1806 că „din toate părțile veneau în capitale”, adică la Iași și București, „negustori de mode, cuturieri, croitori, iar prăvăliile din Viena și din Paris se descotoroseau de toate vechiturile care păreau foarte noi la Iași și care se plăteau foarte scump”²¹.

În memoriul său dedicat stării Moldovei de la finalul veacului al XVIII-lea, viceconsulul francez de la Iași, Joseph Parant, aprecia că evreii erau aceia care „omoară comerțul și descurajează pe pușinii negustori cinstiți, care ar vrea să-l facă să înflorească”²². Ei se ocupau cu negoțul și cu zărafia și, deși

¹⁸ Hurmuzaki 1889, p. 400-401; Hurmuzaki 1885, p. 232; Camariano-Cioran 1970, p. 254-255; Cernovodeanu 1996, p. 605; Ionescu 1974, p. 270.

¹⁹ Hurmuzaki 1885, p. 93, 158-159; Camariano-Cioran 1970, p. 255; Camariano-Cioran 1946, p. 21-22; Isar 1992, p. 224.

²⁰ Hurmuzaki 1885, p. 160.

²¹ Hurmuzaki 1889, p. 79; Ionescu 1996, p. 60-61.

²² *Călători străini* 2001, p. 1312-1313.

reprezentau un adevărat „flagel pentru societăți”²³, pe care le jefuiau fără încetare, ei procurau stăpânirii o mulțime de bani. Se urmărea deschiderea Mării Negre pentru vasele franceze, care ar fi adus până la Galați „aproape toate obiectele de consum”, cu excepția celor de pielărie și a celor din Levant. Parant sublinia, însă, că Marea Neagră nu reprezenta „un nou Peru” și că niște stabilimente comerciale moderate și „puțin numeroase vor face acolo afaceri bune”²⁴. Ar fi fost nevoie, după părerea sa, de câțiva cetățeni francezi cu berat care să facă comerț sub oblăduirea însărcinatului cu afaceri de la Constantinopol²⁵, „să sondeze diferitele raporturi și să deschidă calea negustorilor noștri temători care o cred cu totul închisă pentru ei și nu sunt deloc dispuși să ia asupra lor riscul primelor cheltuieli”²⁶.

Viceconsulul francez enumera și principalele „obiecte de export” în memoriul său dedicat Moldovei: blănuri de iepuri, ce costau între 12 și 15 parale bucată²⁷, ceara, în mare cantitate și „foarte prețuită”²⁸, mierea, de culoare deschisă, dar mai ușoară și mai facil de prelucrat decât cea din Valahia, pieile de boi și de bivoli, pieile de miei, coarnele de bou, din vânzarea cărora se obțineau bani frumoși în Germania, „iarba galbenă”²⁹, vite, trimise în statele din Germania, cai pentru cavaleria rusească și saxonă, seu, lâna de calitate inferioară, folosită în Rumelia pentru „manufacturile de mantale, de abale și de pături”, gudron (păcură), grâu³⁰, vin, care lua calea Rusiei³¹, ușor, „plăcut la băut și sănătos”, sare, „silistra și potasa”³². La Galați, se pregătea o pastramă foarte gustoasă, care, după părerea viceconsulului Parant, ar fi putut folosi la aprovizionarea marinei franceze „atât prin ieftinătatea prețului, cât și prin buna calitate”³³. De asemenea, inul și cânepa puteau reprezenta și ele „un

²³ Hurmuzaki 1889, p. 520-521.

²⁴ „Niște case de comerț franceze în Moldova nu ar putea să nu ajungă acolo la înflorire și la prosperitate mai ales pe timp de pace cu Rusia” (Hurmuzaki 1885, p. 184).

²⁵ Mischevca 1999, p. 168-169; Hurmuzaki 1889, p. 521; Hurmuzaki 1885, p. 184; Giurescu 1970, p. 950; Ionescu 1974, p. 270.

²⁶ *Călători străini* 2001, p. 1313.

²⁷ În plus, în Moldova se mai găseau piei de vulpe, de „zerdiva” și de „sangsar”, conform lui Parant (*Călători străini* 2001, p. 1314; Hurmuzaki 1889, p. 522; Hurmuzaki 1885, p. 185).

²⁸ Prețul ei era cuprins între „2 piaștri și 100 de parale ocaua” (*Călători străini* 2001, p. 1314; Hurmuzaki 1889, p. 522; Hurmuzaki 1885, p. 185).

²⁹ Parant făcea referire la boabele plantei *Rhamnus alaternus*, care erau folosite drept colorant (*Călători străini* 2001, p. 1314; Hurmuzaki 1889, p. 522; Hurmuzaki 1885, p. 185).

³⁰ Moldova era unul dintre „grânarele de care nu se poate lipsi Constantinopolul”, mai ales de la trecerea Peninsulei Crimeea „sub stăpânirea creștină” (*Călători străini* 2001, p. 1315; Hurmuzaki 1889, p. 523; Hurmuzaki 1885, p. 185).

³¹ Mai cu seamă cel de Odobești (*Călători străini* 2001, p. 1315; Hurmuzaki 1889, p. 523).

³² *Călători străini* 2001, p. 1314-1316; Hurmuzaki 1889, p. 523; Hurmuzaki 1885, p. 185.

³³ *Călători străini* 2001, p. 1314-1315; Hurmuzaki 1889, p. 523-524; Hurmuzaki 1885, p. 185; Hurmuzaki 1912, p. 716; Luca 2009, p. 242.

mic articol de comerț³⁴. Parant mai remarcă și existența în Moldova a unor codri uriași, care furnizau o cantitate enormă de lemn de construcție „de toate felurile”. El chiar menționa Codrul Bâcului, în apropiere de Dubăsari, Codrii Iașilor, Codrul Herții, aflat la 5 leghe de Cernăuți și cel de lângă orașul Piatra Neamț. Din ultimul, se aproviziona însuși domnul și tot de acolo își procurau și turcii lemnul de construcție „potrivit pentru marina lor”³⁵. Buștenii erau transportați până la Galați pe calea apei. Parant concluziona că „Franța ar putea începe negocieri pentru obținerea unui privilegiu în acest sens”³⁶. Așadar, guvernul francez ar fi putut obține foloase importante de pe urma achiziționării de pastramă și de lemn de construcție pentru marina sa, a căror „calitate și cantitate nu pot într-adevăr fi lăudate îndeajuns”³⁷. Parant semnala, la 11 iunie 1798, posibilitatea navigabilizării unor râuri moldovenești, precizând însă că domnitorul se opunea unor asemenea planuri, pentru că astfel, turcii ar fi beneficiat de o serie de facilități care le-ar fi permis să scoată și mai multe produse din țară. El nota că niciunul dintre râurile Moldovei nu erau navigabile în niciun sezon al anului, cu o singură excepție: Prutul, care era cel mai mare și care ar fi oferit pe o întindere de 140 de leghe „câteva resurse” navigației. Dintre celelalte ape curgătoare, Siretul ar fi oferit aceleași avantaje³⁸. La 1837, Michel Anagnoste recomanda moldovenilor să folosească unele din râuri: „faceți navigabile unul sau două din aceste cursuri de apă; veți crea un ansamblu imens de comunicații fluviale; veți revărsa belșugul peste o țară săracă”³⁹.

Consulul francez mai sublinia importanța portului Galați în economia țării, considerându-l drept „schela cea mai însemnată din Moldova, [...] locul de descărcare pentru cele mai multe din mărfurile trimise în Moldova și în țările vecine”, dar și locul unde se încărcau aproape toate mărfurile care plecau din Principat⁴⁰.

Parant îi menționa pe negustorii francezi Linchou, stabiliți în Moldova pe la 1760; dar cum cel mai mare dintre ei, François-Thomas, fusese decapitat la Constantinopol, acuzat fiind de uneltiri împotriva marelui vizir, „s-a stricat

³⁴ *Călători străini* 2001, p. 1315; Hurmuzaki 1889, p. 523; Hurmuzaki 1885, p. 186.

³⁵ *Călători străini* 2001, p. 1316. O observație similară cu privire la aprovizionarea marinei franceze cu pastramă și alte produse trebuincioase din Principatele Dunărene făcea și Charles Flury într-un memoriu adresat lui Charles Delacroix la 29 ianuarie 1797 (Hurmuzaki 1889, p. 458-459, 524; Hurmuzaki 1885, p. 186).

³⁶ *Călători străini* 2001, p. 1316; Hurmuzaki 1912, p. 989; Hurmuzaki 1889, p. 524; Hurmuzaki 1885, p. 186; Cernovodeanu 1973, p. 37-38; Toderașcu 1970, p. 68; Luca 2009, p. 242.

³⁷ *Călători străini* 2001, p. 1316; Hurmuzaki 1889, p. 523; Hurmuzaki 1885, p. 186; Cernovodeanu 1973, p. 38; Boicu 1965, p. 95-96, 105.

³⁸ Hurmuzaki 1885, p. 179-180, 186.

³⁹ Hurmuzaki 1889, p. 523.

⁴⁰ *Călători străini* 2001, p. 1305; Stanciu, Stroia 2004, p. 60; Luca 2009, p. 242.

prin moartea aceasta tot planul⁴¹. Acei comercianți francezi calculaseră că dacă Moldova era în stare să trimită anual peste Dunăre 60000 de vite, iar peste Carpați alte 40000 de capete și cum sarea se putea procura cu mare ușurință în acele locuri, cu „meșteri sărători” francezi, ar fi obținut „o extremă importanță comercială [...], procurând, totodată, Franței un însemnat beneficiu în comparație cu ceea ce se plătește aiurea”⁴². Moartea principalului întreprinzător, în 1760, a amânat inițiativa lor⁴³.

În schimb, importul consta din fier, bijuterii, blănuri provenite din Rusia, fructe uscate, articole de cositor și de plumb, șaluri din Levant și de la Constantinopol, vopsele și mirodenii care erau aduse prin Danzig, postav și stofe de tot felul de la Lipsca (unele procurate chiar din Franța)⁴⁴, „lucruri voluminoase”, cum ar fi trăsuri, oglinzi, mobile de la Viena, transportate pe Dunăre până la Galați, aducătoare întotdeauna de mari câștiguri⁴⁵.

Viceconsulul francez credea că din Franța s-ar fi putut vinde în Moldova, „cu mare câștig”, postavurile „de toate culorile și calități felurite”⁴⁶, stofele de Lyon⁴⁷, ornamente aurite, articole de galanterie⁴⁸, taftale, satenuri, damasc, „serge” de diferite culori, cameloturi (țesături din păr de cămilă), batist, museline simple sau „vărgate cu desen”, batiste și basmale, dantele și tutun⁴⁹. Cu privire la prețurile de vânzare ale mărfurilor enumerate, Parant nu se putea încă pronunța, așa cum ar fi dorit superiorii săi și, de teama unor

⁴¹ *Călători străini* 2001, p. 1315; Hurmuzaki 1885, p. 183, 218; Aurelian 1882, p. 138; Iorga 1910, p. 575.

⁴² Hurmuzaki 1885, p. 185, 218.

⁴³ Vitcu 1987, p. 21.

⁴⁴ Transportul acestor mărfuri se făcea pe uscat, iar drumul comercial trecea prin Lvov (*Călători străini* 2001, p. 1317; Hurmuzaki 1889, p. 524; Hurmuzaki 1885, p. 186-187).

⁴⁵ Parant consemna că acest gen de comerț se făcea de obicei prin comision, iar negustorii mergeau rar la Viena să le cumpere personal (*Călători străini* 2001, p. 1317; Hurmuzaki 1889, p. 524; Hurmuzaki 1885, p. 187; Haupt 1956, p. 120; Luca 2009, p. 242).

⁴⁶ Parant aprecia că postavurile de Elboeuf, de Sedan și de Abbeville ar fi avut căutare în Moldova și că acestea chiar ar fi putut să le înlocuiască pe cele de Lipsca (*Călători străini* 2001, p. 1317; Hurmuzaki 1889, p. 524; Hurmuzaki 1885, p. 187).

⁴⁷ Era un articol care ar fi putut aduce mari câștiguri comerțului francez dacă ar fi fost transportat direct de la Marsilia la Galați, evitând astfel prețul exagerat al transportului și „taxele de intrare și de ieșire” din Germania, care erau „imense” (*Călători străini* 2001, p. 1317; Hurmuzaki 1889, p. 524; Hurmuzaki 1885, p. 187).

⁴⁸ În cazul acestor produse, este valabilă observația de la nota anterioară. În plus, viceconsulul francez din capitala Moldovei consemna că ele ar fi avut căutare, mai cu seamă că „Polonia invadată” nu le mai putea furniza (*Călători străini* 2001, p. 1317; Hurmuzaki 1889, p. 524; Hurmuzaki 1885, p. 187).

⁴⁹ Despre trimiterea de tutun franțuzesc în Principatele Dunărene, Parant aprecia că „în păpuși” sau sub formă de „praf”, acesta ar aduce mari câștiguri „dacă se va avea grijă să fie expedit cu moderație” (*Călători străini* 2001, p. 1318; Hurmuzaki 1889, p. 525; Hurmuzaki 1885, p. 187-188).

greșeli, el s-a ferit de aproximații. Stabilitatea sau fluctuațiile prețurilor depindeau de „cu totul alte împrejurări”, de vreme ce în acea țară „comerțul află ocazii extrem de prielnice, după cum sunt uneori și perioade de criză”⁵⁰. Printre cauzele celor din urmă, Parant enumera schimbările dese de domni și maniera lor diferită de a conduce. Cu toate acestea, viceconsulul francez era încredințat că mărfurile franțuzești „nu vor putea să nu aducă un câștig mare de îndată ce ar fi transportate pe mare și preluate direct din porturile Republicii Franceze”⁵¹. Dovada stătea chiar în faptul că negustorii implicați în comerțul cu astfel de mărfuri, deși nu beneficiau de niciun privilegiu și luau împrumuturi cu mare dobândă, sfârșeau prin a se îmbogăți rapid. Cum navigația pe Marea Neagră nu era încă deschisă și cum acest lucru reprezenta un impediment serios în calea comerțului francez, Parant îndemna la prudență: cei câțiva negustori care vor fi dorit să deschidă în acele părți case de comerț franceze ar fi trebuit să facă, în viziunea lui, „câteva speculații preliminare, câteva încercări de toate felurile care să-i pună în măsură să judece din experiență și să calculeze în cele din urmă foloasele pe care le-ar putea oferi comerțul în aceste ținuturi”⁵². Soluția pe care el o întrezărea era aceea ca un purtător de berat francez sau chiar „un francez propriu-zis” să se ocupe de aceste lucruri, însărcinat fiind de casele franceze de comerț din Constantinopol⁵³.

Parant observa și nota asemănările existente între cele două Principate, „atât în privința nevoilor [...], cât și a mijloacelor”⁵⁴. Monedele care circulau în Moldova erau destul de variate: piaștri din Imperiul Otoman, țechini din Olanda, statele germane sau Veneția. Mai consemna că țechinii de Olanda se bucurau de cea mai mare circulație în Principate și că „aproape toate capitalurile” erau „alcătuite din acești bani”⁵⁵. În Moldova, circulația monetară era mai intensă decât în Valahia, unde boierii își asigurau traiul din slujbele de la Curte și își lăsau în părăsire moșiile. În schimb, la Iași, boierii disprețuiau într-o oarecare măsură favorurile domnului și se ocupau de moșiile lor, care le aduceau mari venituri. Atent la detalii, el mai adăuga că se obișnuia să se plătească „3% pentru tot ce se vinde pe loc”⁵⁶. Pentru mărfurile aflate în tranzit, se achita o mică taxă „prea puțin însemnată”, dar de multe ori,

⁵⁰ *Călători străini* 2001, p. 1318.

⁵¹ Hurmuzaki 1889, p. 525; Hurmuzaki 1885, p. 188.

⁵² *Călători străini* 2001, p. 1318.

⁵³ Hurmuzaki 1889, p. 525; Hurmuzaki 1885, p. 188.

⁵⁴ *Călători străini* 2001, p. 1316; Hurmuzaki 1889, p. 525; Hurmuzaki 1885, p. 188.

⁵⁵ *Călători străini* 2001, p. 1318; Hurmuzaki 1885, p. 188.

⁵⁶ *Călători străini* 2001, p. 1319.

negustorii, mai cu seamă cei evrei, mai comiteau și fraude în înțelegere cu vameșul⁵⁷.

Într-o depeșă adresată de Charles Maurice de Talleyrand împăratului Napoleon, în martie 1806, în care făcea referire la numirea lui Charles-Frédéric Reinhard în calitate de rezident diplomatic și comisar general al Republicii franceze în postul de la Iași, primul făcea și o serie de considerații cu privire la importanța comercială a celor două Principate: navigația pe Marea Neagră și pe Dunăre ar fi putut oferi o serie de avantaje comerțului francez în regiune. De altfel, sublinia diplomatul francez, un post de capacitatea și importanța celui din Principate presupunea prezența unui om de destoinicia și integritatea lui Reinhard⁵⁸. Confirmând, parcă, așteptările, acesta din urmă își informa superiorii că negoțul cu ceară, miere, lână și cai în Principate se făcea aproape întotdeauna prin monopol domnesc. Exportul de grâne, oi și seu către Germania era interzis, fiind îngăduit doar în cazuri excepționale. El mai consemna și că pentru mărfurile importate de străini se plătea un impozit de trei la sută⁵⁹.

Reinhard sublinia că negoțul se făcea mai cu seamă pe uscat⁶⁰. Numărul vaselor care coborau anual pe Dunăre de la Viena la Galați și care parcurgeau distanța în vreo trei - patru luni era de șase sau opt. Comerțul care se făcea pe Marea Neagră se îndrepta aproape exclusiv spre Constantinopol. Spre Rusia plecau vinurile moldovenești, însă pe uscat⁶¹. Spre Transilvania se trimiteau vinuri și uneori chiar și porumb. La Constantinopol, se exportau oi din Valahia, seu, săruri și salpetru din Moldova, cereale (mai ales grâu din Moldova), ceară și miere, unt, brânză, carne afumată, pește sărat, sare, materiale și lemn de construcție. Constantinopolul achita acele bunuri în bani sau sub forma unor decontări din tribut, dacă furniturile erau comandate în numele sultanului⁶².

Cu privire la importul Principatelor Dunărene, consulul francez reținea în raportul său că de la Lipsca se aduceau postavuri, stofe și gablonțuri. Evreii erau cei care se ocupau de acest comerț, în timp ce de cel cu Constantinopolul

⁵⁷ Parant afirma că vameșii erau de acord „întotdeauna de bunăvoie, fie că li se ascunde chiar lor ceea ce ar fi de introdus în țară și aceasta este de asemenea ușor” (Hurmuzaki 1885, p. 188).

⁵⁸ Hurmuzaki 1889, p. 591.

⁵⁹ *Călători străini* 2004, p. 263-264; Holban 1935, p. 238-239.

⁶⁰ Călătorul francez identifica două rute comerciale: cea pentru export, prin Transilvania, Galiția, la Viena și Breslau și o alta, pentru import, spre Lipsca (*Călători străini* 2004, p. 273; Holban 1935, p. 238).

⁶¹ Reinhard consemna că deși Moldova era „mai puțin bogată în vii decât Țara Românească”, ea obținea „un venit mai mare de la ele din cauza ușurinței transportului în Rusia” (*Călători străini* 2004, p. 278; Holban 1935, p. 240-241).

⁶² *Călători străini* 2004, p. 273-274; Holban 1935, p. 239-240.

se ocupau negustorii greci. Negustorii armeni se îndeletniceau cu schimbul de bani (monede turcești de argint, ducați de aur de Austria și de Olanda)⁶³ și cu exportul de cai și de boi.

La momentul redactării raportului, sublinia Reinhard, nu exista „nici o relație de comerț directă între Franța”⁶⁴ și cele două Principate. Consulului francez i se părea imposibilă stabilirea unor relații comerciale între cele două țări pe uscat. Era dezamăgit de încercările anterioare, pe care el le considera mărunte, de a vinde obiecte de lux, tichii roșii de Orléans, șampanie, concurate cu succes de „Viena, cu moneda ei de hârtie și cu Dunărea ei”⁶⁵. Din păcate, mai sublinia consulul francez, deși la Iași se citea *Journal des modes*, gustul în materie de produse de lux nu era destul de rafinat, de vreme ce boierii nu deosebeau moda de la Viena de cea din capitala Franței. Reinhard opina că pentru acest gen de comerț era nevoie de o piață intermediară, cum era târgul de la Lipsca⁶⁶.

Comerțul maritim și libertatea de navigație pe Marea Neagră ar fi oferit soluții pentru dezvoltarea importurilor și exporturilor. În ciuda piedicilor de la acea vreme, Principatele Române ar fi oferit, după părerea consulului francez din capitala moldavă, debușee sigure pentru stofe fine, pânzeturi, rachiuri, vin, mățasuri, gablonțuri și bijuterii. Succesul ar fi fost garantat de deschiderea în prealabil a unor case de comerț franceze în Principate. Franța ar fi putut procura din cele două țări dunărene lemn⁶⁷, ceară, miere, piei, carne⁶⁸ și pește sărat. Reinhard credea că în condițiile deschiderii Mării Negre pentru comerțul european, lemn de bună calitate s-ar găsi și în alte părți, poate chiar „mai la îndemână și ieftin”. „Totuși”, concluziona el, „înlesnirea și siguranța de a face un stabiliment comercial aici înclină balanța în favoarea Dunării”⁶⁹. De asemenea, mai sublinia faptul că Franța nu ar fi trebuit să piardă din vedere aceste zone „din organizarea comerțului său”; după înfrângerea puterii maritime a Angliei, ele ar fi putut servi la organizarea comerțului francez în Mediterana și Marea Neagră⁷⁰.

Într-o depeșă de la Iași, adresată mamei sale, din 24 iulie 1806, Christine Reinhard nota că industria și comerțul erau monopolizate de negustorii ambulănți greci și nemți, „evrei cei mai mulți”. Despre acei negustori,

⁶³ Reinhard chiar dădea și un „curs valutar” pentru ducații de aur olandezi sau austrieci: o asemenea monedă valora opt piaștri și treizeci de parale (*Călători străini* 2004, p. 274).

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 274-275; Holban 1935, p. 240.

⁶⁷ *Călători străini* 2004, p. 275; Holban 1935, p. 240.

⁶⁸ Despre comerțul cu carne sărată, Reinhard scria că „e de înființat”, deoarece „materia exista din abundență” (*Călători străini* 2004, p. 275; Holban 1935, p. 240-241).

⁶⁹ *Călători străini* 2004, p. 277.

⁷⁰ Holban 1935, p. 241.

Christine Reinhard scria că adunau mulți bani și că înfățișarea lor era respingătoare „încât ți-e silă să ai de-a face cu ei”⁷¹. În plus, în Principatul Moldovei, nu exista o pătură intermediară între aristocrație și cerșetori⁷².

Contele Armand Charles de Guilleminot aprecia, un an mai târziu, că Dunărea, unul dintre cele mai mari fluvii din Europa, ar fi putut fi exploatată în vederea dezvoltării comerțului cu Asia. În plus, în Principate existau numeroase râuri al căror curs ar fi putut fi făcut navigabil⁷³. Galații, Brăila și Giurgiu fuseseră înainte de război „orașe înfloritoare”, „depozite generale [pentru] mărfurile care se transportau fie pe uscat, fie pe apă, în restul Turciei”⁷⁴.

„Principalul comerț” al Bucureștilor consta – în opinia căpitanului Antoine Thomassin – în desfacerea de postavuri, sticlărie, articole de fierărie din Germania, precum și din blănuri aduse din Rusia⁷⁵. În 1811, un număr considerabil de negustori proveneau din rândul străinilor: din 78, 50 erau sudii nemți, 13 francezi, 5 ruși și 10 pământeni. Remarcăm numărul destul de mare al celor francezi, în proporție de aproximativ 17% din total⁷⁶.

L. Mériage nota că valahii și moldovenii se orientaseră mai cu seamă spre Austria, Transilvania și Ungaria. Muntenii trimiteau multe animale în Ungaria. Iașii și Bucureștii făceau comerț cu Brașovul și Sibiul. Pe Dunăre se aduceau mărfuri din Austria și Germania până la Galați. Moldovenii se orientaseră spre Rusia, cu care făceau comerț⁷⁷.

Într-un raport adresat de Antoine Fornetty, consulul francez de la Iași, lui Talleyrand, la 15 august 1814, acesta sublinia faptul că importurile erau reduse în Moldova acelor vremuri: din Franța, puteau fi aduse în cantități mici și ar fi avut căutare, în opinia sa, mătasurile, tutunul, bijuteriile și hainele⁷⁸. Într-un alt raport cu aceeași destinație, datat 20 decembrie 1815, el sublinia faptul că Moldova nu prezenta prea mare interes din punct de vedere comercial pentru Franța, deoarece majoritatea exporturilor sale constau în animale, iar articolele de import erau aduse cu precădere de la Lipsca. Doar cu câteva produse franțuzești precum tutun, vinuri, obiecte de modă se putea

⁷¹ *Călători străini* 2004, p. 292.

⁷² *Ibidem*, p. 293.

⁷³ „[...] îți imaginezi cu ușurință la ce comerț colosal ar putea ele să ia parte sub un guvern mai priceput” (*ibidem*, p. 367).

⁷⁴ Se exporta în Imperiul Otoman carne sărată, unt, miere, ceară, sare, lână, cereale, lemn de construcție și cherestea, dar și oi, cai și vite. Mărfuri precum vinul, vitele și caii erau trimise și „în străinătate” (*ibidem*).

⁷⁵ *Ibidem*, p. 602.

⁷⁶ Berindei 1963, p. 111.

⁷⁷ Hurmuzaki 1885, p. 590.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 979.

face speculă la Galați⁷⁹. Doi ani mai târziu, Fornetty îi scria lui Richelieu despre lipsa negustorilor francezi în Moldova și a oricăror relații comerciale cu Franța, stare de lucruri datorată, poate, și protecției speciale din partea Rusiei⁸⁰.

Barthélémy Bacheville observa în același an, în jurnalul său de călătorie, că în Moldova, „exportul întrece cu un sfert importul”⁸¹, că din acel principat se exportau în Rusia vinuri, în Austria vite, iar la Constantinopol și la Moreea, grâu, sare, piper, miere și lemn. În ciuda „dezordinilor detestabile din administrație”⁸² – spunea el – Moldova rămânea una dintre cele mai bogate țări din Europa. Opt sute de trăsură erau aduse de la Viena, iar pentru doamnele bogate se aduceau cașmiruri din India și mătăsuri de la Lyon⁸³.

François Recordon relatează în scrisorile sale despre starea Țării Românești între 1815 și 1821, că negustorii cu amănuntul din București erau prinși adesea de aga de poliție fie furând la cântar, fie cu mărfuri „la prețuri mai mari decât narzul hotărât”. Celor prinși, li se aplicau pedepse corporale sau li se arunca marfa⁸⁴.

Pentru Țara Românească, Charles Pertusier enumera, la 1821, produsele ce luau calea Constantinopolului: cereale, ceară, vite, lână, blănuri de iepure. Importul era mai scăzut ca importanță: se aduceau anual opt sute de trăsură din Austria, coloniale din Orient, blănuri din Rusia⁸⁵. Conform evaluărilor sale, Valahia exporta produse în valoare de 9,5 milioane piaștri și importa mărfuri de 5 milioane, în timp ce Moldova exporta produse al căror cost se ridica la 6,5 milioane piaștri și importa de 4,5⁸⁶.

Consulul francez Joseph-Michel Tancoigne îi scria lui François de Montmorency, la 5 iunie 1822, că târgul anual din capitala Valahiei, care avusese loc în săptămâna de dinaintea Rusaliilor, se desfășurase fără prea mari dezordini; au fost puțini negustori de la Sibiu și de la Brașov și încă și mai

⁷⁹ Hurmuzaki 1912, p. 999.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 1022-1023.

⁸¹ *Călători străini* 2004, p. 723.

⁸² *Ibidem*, p. 724.

⁸³ Idei similare se regăseau și la F. G. Laurençon, care scria că se importau de la Constantinopol șaluri de cașmir, stofe turcești și levantine, fesuri și marochinărie, pietre scumpe, pipe de cireș și muștiucuri de chihlimbar, tutun, citrice, fructe uscate, vinuri dulci, rom și lichior, cafea, zahăr, săpun, piper, alte mirodenii; de la Lipsca – stofe fine, dantele, parfumuri, bijuterii; de la Viena – cizme, ciorapi, obiecte de orfevrerie, sticlărie, mobilier, calești; de la Paris, tot pe calea Vienei, articole de lux, precum broderii, panglici, flori artificiale, ceasuri, pendule, parfumerie, în timp ce din Rusia erau aduse blănuri scumpe, pielărie și ceai (Iorga 1981, p. 463; Calistru 2003, p. 46; Irimia 2009, p. 103; Russo 1950, p. 130; Ionescu 1996, p. 58).

⁸⁴ *Călători străini* 2004, p. 691.

⁸⁵ Iorga 1981, p. 497.

⁸⁶ Oțetea 1957, p. 399.

puțini cumpărători. La târg fusese expus cadavrul unui spânzurat, precum și capetele mai multor hoți la drumul mare. Consulul francez mai consemna că, cu o zi mai înainte, pașa a dat ordin ca târgurile anuale de la Râmnic, Focșani, Buzău și Slobozia să se țină ca de obicei. Totodată, el dădea asigurări negustorilor că ordinea fusese reinstaurată în cele două Principate. În ciuda garanțiilor primite, drumurile erau încă nesigure, iar consulul francez estima că nu se vor duce la târgurile respective prea mulți negustori străini⁸⁷. La 25 iunie 1822, Tancoigne scria într-un raport consular adresat superiorului său, Montmorency, că orașul Galați decăzuse complet din punct de vedere comercial, iar corăbiile care soseau acolo de la Constantinopol plecau goale. În general, aprecia el, comerțul aproape că nu mai exista în cele două Principate⁸⁸.

După tratatul de la Adrianopol, Franța a numit un agent la Galați⁸⁹. La 16 noiembrie, A. Viollier, girantul consulatului francez de la Iași, îi scria lui Jules de Polignac că navigația pe Dunăre a fost reluată și că la Galați ajunseseră un vas sard și mai multe rusești, care au adus tutun și caviar; Viollier mai nota că negustorii sosiți în oraș erau interesați să achiziționeze din Principate seu, miere, unt și brânză⁹⁰.

Despre condițiile favorabile create în Principate, după tratatul de la Adrianopol, de pe urma cărora Franța ar fi putut trage foloase comerciale, scria și Emile Gaudin, fostul consul de la București din vremea Revoluției Franceze, în septembrie 1830. Este, poate, și motivul pentru care Gaudin se declara gata să revină la vechiul său post⁹¹.

Doi ani mai târziu, Charles Lagau, consulul general francez din Principate⁹², îi scria de la București superiorului său, generalul Horace Sébastiani, despre situația economică și comercială din cele două țări, cu referiri speciale la importuri (consulul consemna că majoritatea boierilor care duceau o viață luxoasă și obișnuiau să-și aducă produse din străinătate erau ruinați și că puțini își mai permiteau să aducă trăsuri de la Viena, pentru a masca astfel mizeria și sărăcia din casele lor; el aprecia că pânzeturile, șalurile, obiectele de modă, cărțile și-ar fi putut totuși găsi cumpărători)⁹³, exporturi⁹⁴, precum și la porturile Brăila și Galați. Cum nu mai trebuiau să aprovizioneze Constantinopolul, oficialul francez sublinia că Principatele ar fi putut exporta pe lângă grâne, care le făceau o concurență serioasă celor rusești, lemn de

⁸⁷ Hurmuzaki 1912, p. 1045-1046.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 1051.

⁸⁹ Bușe 1976, p. 42.

⁹⁰ Hurmuzaki 1913, p. 228.

⁹¹ Platon, Oghină-Pavie 2003, p. 238.

⁹² Hurmuzaki 1913, p. 243, 250-254; Bardy 1994, p. 293-294.

⁹³ Hurmuzaki 1913, p. 265.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 265.

construcție, animale, sare și pastramă⁹⁵. O primă consecință a politicii Porții, consemnată de Charles Lagau, era rămânerea în urmă în privința industriei. Raportul său era și o adevărată pledoarie pentru abandonarea căii terestre de transportare a produselor franceze, recomandând ca alternativă calea Dunării: mărfurile franțuzești trebuiau îmbarcate la Viena și trimise pe fluviu, evitându-se, astfel, vămile succesive de-a lungul drumului⁹⁶. Același consul nota, la 10 aprilie 1832, despre ciocnirile care au avut loc la Brăila și Galați între negustori străini și niște ofițeri ruși din cauza încălcării privilegiilor supușilor străini⁹⁷.

În urma tratatului de la Adrianopol, s-a înregistrat pentru întâia oară prezența vaselor franțuzești în porturile de la Dunăre. Prima atestare documentară datează de la 31 martie/12 aprilie 1830, când bricul francez „La Duchesse d'Angoulême”, sub comanda căpitanului Louis-Marié, a încărcat la Galați diverse mărfuri cu destinația Constantinopol. În 1831, acostau la Galați patru vase sub pavilion francez, iar la Brăila, două nave grecești sub același pavilion, cu încărcături de zahăr, cafea, bumbac și mirodenii. Din Principate, navele franceze preluau produse animale sau lemn de construcție. Pentru anul 1832 nu s-a găsit nicio mențiune documentară; în anul următor, documentele menționau că din 193 de nave ancorate în portul Galați, șase erau franceze⁹⁸. Pentru perioada 1834-1836, nici memoriul lui Charles Bois-le-Comte, nici rapoartele lui Adrien-Lucien Cochelet nu furnizează date despre aceste chestiuni. În 1837, prezența pavilionului francez la Galați era iarăși semnalată. Cinci vase franceze la Brăila și trei la Galați erau amintite la 1838, în timp ce în 1839, la Galați ancorau șapte vase, în 1840 – numai unul, iar în anul următor – niciunul⁹⁹. În 1842, Jean-Alexandre Vaillant menționa prezența a două nave franțuzești la Brăila; în 1843, nu se înregistra nicio prezență franceză la gurile Dunării; în schimb, la 1844 trei nave franceze acostau la Galați¹⁰⁰. Începând din anul 1845, numărul navelor franceze care ajungeau în porturile dunărene a crescut considerabil. În 1845, 76 de nave sub pavilion francez au intrat în portul Brăila; pentru anul 1846, datele incomplete menționau prezența a numai trei nave franceze la Galați. În 1847, în porturile Galați și Brăila ajungeau 42 de nave franceze, după alte surse 52¹⁰¹.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 265-266; Bardy 1994, p. 293-294.

⁹⁶ Bardy 1994, p. 297-298, 300.

⁹⁷ Hurmuzaki 1913, p. 276.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 272; Ionescu 1974, p. 274.

⁹⁹ Bușe 1971, p. 91; Bușe 1973, p. 302-303; Callimachi, Georgescu 1964, p. 275; Iorga 1925, p. 149; Ionescu 1974, p. 274.

¹⁰⁰ Iorga 1925, p. 150; Ionescu 1974, p. 275.

¹⁰¹ Iorga 1925, p. 150; Ionescu 1974, p. 275.

Regulamentele Organice prevedeau, cu privire la comerțul fiecărui Principat, desființarea vămilor interne percepute cu prilejul vânzărilor și cumpărărilor în zilele de târg și iarmaroc de la orașe, târguri sau sate¹⁰².

În 1834, s-a obținut de la sultan un firman prin care vasele moldovenești căpătau dreptul de a naviga pe Dunăre cu pavilion propriu. În 1836, Moldova obținea libertatea navigației cu pavilion național și pe mare. Acestor evenimente și statutului de porto-franco al orașului Galați le-a urmat o creștere simțitoare a numărului vaselor comerciale moldovenești. A existat chiar și o inițiativă de cumpărare a unui vapor pentru comerțul românesc pe Dunăre¹⁰³. Intenția aparținea unui grup de boieri, dar nu a fost finalizată¹⁰⁴. Creșterea numărului de vase construite în Principat a fost remarcată și de secretarul consulatului francez din București, Felix Colson. El sublinia faptul că în acest sens, tocmai instituirea regimului de porto-franco pentru orașele Galați și Brăila jucase un rol capital. Diplomatul francez aprecia, în însemnările sale, că la 1839, Principatele dețineau 20 de vase¹⁰⁵. La 21 martie 1841, consulul francez B. Huber remarcă aspectul de port maritim al Galaților, datorat mai cu seamă șantierelor pentru construirea navelor. Huber preciza că în ultimii doi ani fuseseră lansate la apă de acolo 17 ambarcațiuni mai mari și mai mici¹⁰⁶. Cum și în Valahia construcțiile navale luaseră un puternic avânt, Cochelet sublinia, într-un memoriu din 16 august 1835, că B. Știrbei și Al. Vilara au construit pe propria lor cheltuială două vase de peste 100 de tone, care purtau pavilionul valah. Vasul lui Vilara făcuse deja o cursă până la Constantinopol¹⁰⁷.

De menționat că, la 1835, a fost încheiată convenția vamală dintre Moldova și Țara Românească, care a fost aprobată în septembrie 1835 de către domnitorii Mihail Sturdza și Alexandru Dimitrie Ghica. Durata ei de aplicare a fost fixată la șapte ani. Menită, în principal, a înlătura concurența comercială dintre cele două Principate, convenția interzicea importul, exportul, precum și tranzitul reciproc la cereale, vite, seu, sare și băuturi spirtoase. Mai erau precizate și libertățile comerciale care erau acordate locuitorilor din vecinătatea graniței comune¹⁰⁸.

Poate cel mai important document oficial francez cu privire la Principatele Române, remarcabil prin conținut și prin amploarea soluțiilor propuse, a fost raportul lui Bois-le-Comte, elaborat în mai 1834. Venit în Principate la începutul anului 1834, Bois-le-Comte afirma că din totalul de

¹⁰² Penelea 1973, p. 146; Callimachi, Georgescu 1964, p. 255.

¹⁰³ Filitti 1915, p. 218; Toderașcu 1970, p. 72.

¹⁰⁴ Hurmuzaki 1913, p. 326-327, 516; Toderașcu 1970, p. 72.

¹⁰⁵ Toderașcu 1970, p. 72.

¹⁰⁶ Hurmuzaki 1913, p. 796; Toderașcu 1970, p. 72.

¹⁰⁷ Hurmuzaki 1913, p. 512-513; Toderașcu 1970, p. 72.

¹⁰⁸ Macovei 1989, p. 15-17.

4033000 franci, la cât se ridicase importul Moldovei în 1833, 3033000 de franci au fost realizați pe mare și implicit prin portul Galați; din cei 4517000 de franci, cât a reprezentat exportul, prin portul Galați s-a realizat un câștig de 2917000 de franci. Din totalul de 8550000 franci, la cât a fost estimat comerțul exterior al Moldovei în 1833, 5950000 de franci au fost obținuți prin comerțul pe apă, prin Galați. Același călător francez indica numărul stabilimentelor comerciale din Galați: erau 216, dintre care 60 ioniene, 30 grecești, 42 rusești, 36 austriece, 30 turcești și 18 sarde. În schimb, până la acea dată, niciun vas francez nu ajunsese până la Galați sau până la Brăila¹⁰⁹. Bois-le-Comte mai menționa și că Principatele se făceau remarcate prin marea cantitate de vite care erau exportate¹¹⁰.

Bois-le-Comte constata că evreii își impuseseră monopolul asupra celor mai lucrative ramuri ale economiei; cel mai afectat din acest punct de vedere era comerțul cu amănuntul, care trecuse aproape în întregime în mâinile lor. Reluând spusele unui general rus care era familiarizat cu situația din Moldova, diplomatul francez concluziona că evreii ocupaseră totul, substituind pretutindeni „monopolul lor vânzării libere și directe a produselor”¹¹¹. B. Huber, în 1841, și Adolphe Guérout, consulul francez de la Iași, la 1848, semnalau în linii mari aceeași situație¹¹²; în plus, Huber menționa impozitarea excesivă a evreilor de către ocârmuire, în timp ce cel de-al doilea îi scria lui Lamartine, superiorul său de la Paris că ei „îndeplinesc aici toate meseriile în posesia întregului comerț. Trăind ca într-o țară cucerită, detestați, dar necesari”, evreii erau în viziunea consulului francez de la Iași, „sufletul tuturor tranzacțiilor, bune sau rele”¹¹³.

În 1834, Poarta otomană a emis un firman care interzicea sudiților străini ca pe viitor să mai facă recurs la Constantinopol; în plus, erau desființați agenții consulari și staroștii din districte și nu mai erau recunoscuți drept sudiți persoanele care dețineau patente sau pașapoarte eliberate de consuli; erau considerați supuși străini doar indivizii care aveau documente eliberate direct de către guvernele statelor ai căror sudiți pretindeau că erau¹¹⁴.

Consulul francez A. Mimaut scria la 12 decembrie 1834 că negustorii din Galați și din Brăila se plângeau deoarece, contrar prevederilor Tratatului de la Adrianopol, făcând referire la libera navigație pe Dunăre, garda rusă,

¹⁰⁹ Hurmuzaki 1913, p. 330, 334-344, 367, 377, 516-517; Bușe 1976, p. 26; Callimachi, Georgescu 1964, p. 255, 260; Ionescu 1974, p. 271.

¹¹⁰ Popa 2009, p. 118.

¹¹¹ Hurmuzaki 1913, p. 362-363; Platon 1998, p. 227-228; Callimachi, Georgescu 1964, p. 259.

¹¹² Ionescu 1974, p. 270.

¹¹³ El se mira de „resortul și vitalitatea industriosoasă a acestei rase extraordinare” (Platon 1998, p. 228).

¹¹⁴ Hurmuzaki 1913, p. 412; Bușe 1976, p. 27.

care-și avea sediul la Sulina, „percepe un drept de intrare și ieșire destul de mare asupra tuturor vaselor”¹¹⁵. Taxa abuzivă ar fi provocat și protestul consulilor austrieci¹¹⁶.

Doamna de Maymond, care deschisese un pension de fete la Casandra Cantacuzino, s-a lansat în 1834 cu succes în comerțul cu haine și produse de lux¹¹⁷.

La un an de la instalarea sa la București, în 1835, Cochelet a plecat la Iași, unde l-a vizitat pe domnul Moldovei, pe lângă care era, de asemenea, acreditat. Cochelet s-a folosit de călătoria sa în Moldova „în interesul comerțului francez”; s-a convins că în Principate se puteau deschide „piețe avantajoase de desfacere a mărfurilor pe cale maritimă”¹¹⁸, ocazie cu care a vizitat porturile de la Dunăre, Galați¹¹⁹ și Brăila¹²⁰. În memoriul său din 16 august, Cochelet nota că grâul reprezenta unul dintre produsele care puteau fi exportate din Valahia. Consulul francez afirma că solul din Țara Românească era unul dintre cele mai fertile din Europa. Cum grâul se consuma doar la București și în alte câteva orașe, cantitățile imense care se recoltau puteau fi exportate la prețuri avantajoase. Totuși, grâul valah era inferior celui rusesc, fiind preferat cel din Moldova. Consulul francez mai adăuga că, de obicei, cerealele erau trimise la Constantinopol, de unde luau calea Mediteranei spre „Trieste, Dalmația, Livorno, Genova, Marsilia, Spania sau Portugalia”¹²¹. Valahia era și o mare furnizoare de lână, deși de calitate inferioară; consulul francez menționa mulțimea pășunilor și a ovinelor, al căror număr era estimat la peste 5 milioane de capete. Mai aveau căutare, potrivit aceleiași surse, sarea, păcura și tutunul, ce-i drept de proastă calitate, inul, blănurile de iepure, seul, lemnul de construcție, precum și animalele¹²².

Importurile puteau fi divizate în trei ramuri distincte, în opinia consulului francez: articolele din Occident, cu precădere din Anglia și Austria, care se ridicau la 4800000 de ducați, mărfurile aduse din Turcia (stofe și alimente), în valoare de 50000 de ducați și blănurile rusești, al căror preț era estimat la 50000 de ducați. Cât despre comerțul cu Franța, Cochelet afirma că acesta aproape era exclus de pe piața de consumație, în timp ce exportul către

¹¹⁵ Hurmuzaki 1913, p. 444.

¹¹⁶ Bușe 1976, p. 28; Diculescu 1973, p. 14.

¹¹⁷ Dumas, Dumas 2003, p. 120.

¹¹⁸ Hurmuzaki 1913, p. 449, 490, 515.

¹¹⁹ Viceconsulul prusian din Moldova, C. A. Kuch, nota că Galații erau „strada pe care se mișcă exclusiv comerțul german spre Orient” (Hurmuzaki 1897, p. LXIII; Bușe 1976, p. 28; Rally 1931, p. 286-287).

¹²⁰ Hurmuzaki 1913, p. 449, 490, 515; Vărzaru 1984, p. 55; Rally 1931, p. 284-285.

¹²¹ Hurmuzaki 1913, p. 509-510.

¹²² *Ibidem*, p. 511-512.

același spațiu dinspre țările române era aproape nul¹²³. O soluție pentru deschiderea unor case de comerț franceze și pentru obținerea de profituri ar fi fost trimiterea mărfurilor care aveau căutare în Principate prin Marsilia, pe calea apei. Era mai ieftin decât transportul pe pământ, prin Lipsca¹²⁴. La 12 martie 1836, Cochelet îi scria lui Victor de Broglie că fusese informat de Secretariatul de Stat al Principatului Valahiei de transformarea Brăilei în porto-franco; diplomatul întrezărea deja avantajele pe care comerțul francez le-ar fi putut obține dintr-o asemenea decizie: negustorii francezi să vină la fața locului să se intereseze de nevoile locuitorilor din Principate și să-și transporte mărfurile pe cale maritimă, mai cu seamă că la Galați și Brăila erau scutiți de darea de 3%¹²⁵.

La sfârșitul lui 1836 se lucra intens la întocmirea unui regulament privind regimul de porto-franco la Galați. Consulul francez A. Mimaut îi scria contelui Louis-Mathieu Molé că acel document „va fi publicat în curând”¹²⁶. Cochelet observa la 19 iulie 1836 că în acel an doar două nave românești aruncaseră ancora la Brăila¹²⁷. Or, în aceeași vreme, Saint-Marc Girardin afirma că prin Galați și Brăila se scurgea mai bine de jumătate din volumul și valoarea comerțului extern al Principatelor; cele două orașe reprezentau „interesele și speranțele Principatelor cu privire la Dunăre”¹²⁸. Fluviul era o cale principală de legătură cu Europa Centrală și Marea Neagră, care avea misiunea, în viziunea eruditului francez, de a realiza un contact permanent și durabil între Occident și Orient, un instrument de reșezare a zonei sud-est europene în sfera de influență a civilizației europene. Pe lângă asigurarea libertății navigației pe Dunăre, mai era necesar și ca fluviul să fie navigabil; Saint-Marc Girardin sublinia importanța pe care ar fi putut-o dobândi în acest context canalul Dunăre-Marea Neagră. Dacă Dunărea ar fi devenit „marea cale între Orient și Occident, gândiți-vă ce avantaj va fi pentru Principate de a se găsi pe drumul tuturor călătorilor pe care comerțul, știința, politica, curiozitatea îi conduc în Orient”¹²⁹. Consecințele nu ar fi fost numai de ordin economic, dar și moral-politic¹³⁰.

Se pare că în acel an au intervenit unele momente critice în evoluția orașului Galați, de vreme ce consulul de la Iași, A. Mimaut, a numit un agent

¹²³ *Ibidem*, p. 513-514.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 518-519.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 593-594.

¹²⁶ Mihail Sturdza anunța Adunării Obștești, în decembrie 1836, că în primăvara anului următor orașul Galați va fi declarat „porto-franco, în temeiurile obștești primite în privința negoțului” (*ibidem*, p. 651; Bușe 1976, p. 35).

¹²⁷ Hurmuzaki 1913, p. 638-639; Callimachi, Georgescu 1964, p. 260.

¹²⁸ Boicu 1968, p. 130.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*; Isar 1991, p. 41.

consular în port, cu misiunea de a se interesa de rosturile carantinei rusești de la gurile Dunării¹³¹. Însă, atribuțiile sale au fost limitate, deoarece, la 18 aprilie 1838, consulul Huber îi scria lui Louis-Mathieu Molé, la Paris, că după ce se va întâlni cu consulul francez de la București, Hippolyte Chateaugiron, se va duce la Galați „pentru a organiza definitiv agenția consulară a Franței”¹³², care fusese lăsată temporar în grija viceconsulului englez, Charles Cunningham. La data de 1 iunie 1838, viceconsulatul francez de la Galați era definitiv organizat, Viollier, primul său titular, urmând să se intereseze de afacerile sudiților francezi din oraș¹³³.

După ce a vizitat porturile Brăila și Galați la 1836, Saint-Marc Girardin remarca puternica lor dezvoltare în curs de numai câțiva ani, după tratatul de la Adrianopol. Călătorul francez releva însemnătatea economică și politică pe care libertatea navigației pe Dunăre o avea pentru viitoarea dezvoltare a Principatelor. Menirea fluviului era de a stabili legături între Orient și Occident. Se impunea, așadar, nu numai asigurarea libertății navigației pe Dunăre împotriva tendințelor de dominație ale marilor puteri; el sesiza și necesitatea construirii unui canal Dunăre – Marea Neagră¹³⁴. Proiectul părea ușor de realizat, mai cu seamă că până pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a existat un canal de dimensiuni reduse, numit Lama, destinat unor ambarcațiuni mai mici, care unea Dunărea din apropierea localității Cernavodă cu Marea Neagră, la nord de Constanța. La începutul secolului al XIX-lea, acel canal a fost astupat¹³⁵. În favoarea proiectului, se manifestau și Bois-le-Comte și Felix Colson¹³⁶.

La 20 noiembrie 1837, consulul francez de la Iași, Blanc Duclos, îl informa pe Molé că dacă la începutul epocii regulamentare comerțul francez în Principate era destul de firav, el a cunoscut o oarecare creștere: toate obiectele de modă proveneau de la Paris. În plus, Principatele Dunărene puteau fi legate de sudul Franței prin intermediul porturilor Galați și Brăila. Posibilitatea furnizării de materii prime de o mare bogăție și varietate, interesul locuitorilor celor două provincii pentru limba și literatura franceză, prezența a numeroși francezi în Moldova și multiplicarea relațiilor comerciale pe Dunăre constituiau ansamblul intereselor franceze în Principate, care, potrivit consulului francez, trebuiau susținute printr-o politică mai activă¹³⁷.

În timp ce consulul francez de la Iași, Huber, remarca faptul că cerealele care luau drumul Constantinopolului doar traversau capitala otomană „pentru

¹³¹ Hurmuzaki 1916, p. 652; Bușe 1976, p. 42.

¹³² Hurmuzaki 1916, p. 697-698.

¹³³ Bușe 1976, p. 42.

¹³⁴ Isar 1979, p. 116.

¹³⁵ Cernovodeanu 1976, p. 192.

¹³⁶ *Istoria românilor* 2003, p. 225; Bușe 1976, p. 315.

¹³⁷ Hurmuzaki 1913, p. 664-667; Stan 1984, p. 19.

a merge mai departe¹³⁸, prin Mediterana și Atlantic, viceconsulul englez de la Galați nota, la 1837, că cerealele moldovenești fuseseră expediate pentru armata franceză din Algeria¹³⁹. Despre acele grâne, consulul francez scria că nu erau destinate consumului francez. Ele erau depozitate doar la Marsilia, urmând a fi reexportate în alte locuri. Se făcea speculă pe piața franceză cu cereale moldovenești¹⁴⁰. În Franța erau trimise seu, lână, fasole, miere, sămânță de in și de cânepă, piei prelucrate, care plecau spre Marsilia și chiar lemn de construcție la Bordeaux în 1840¹⁴¹.

Consulul francez de la Iași, Huber, încerca să atragă atenția superiorilor săi de la Paris asupra posibilităților comerciale ale Franței în Principatele Române într-o serie de rapoarte din 8 septembrie 1838 și din 18 ianuarie 1839¹⁴².

Interesul manifestat de consuli francezi cu privire la dezvoltarea relațiilor comerciale dintre Franța și Principatele Române nu s-a rezumat numai la întocmirea de rapoarte consulare. Lor le-a aparținut inițiativa creării Agenției consulare franceze de la Galați. Primul agent de la Galați, care avea misiunea de a supraveghea carantina impusă de ruși la gurile Dunării, a fost numit în 1836 de către Mimaut, dar agenția consulară franceză a fost organizată abia la 1 iunie 1838 de către Huber și Cochelet; primul agent numit, Viollier, a fost însărcinat să supravegheze afacerile suditelor francezi din Galați și activitățile comerciale ale țării sale cu Principatul Moldovei, prin acel port¹⁴³.

Ambasadorul francez de la Constantinopol, baronul Albin Roussin, îi scria ministrului de Externe de la Paris, la 1838, că orașul Galați devenise de ceva vreme „centrul comerțului Moldovei și Basarabiei cu Marea Neagră”¹⁴⁴.

În iulie 1838 s-a decis alcătuirea planului de execuție parțială a șoselei Iași – Bârlad – Tecuci – Focșani – Galați; planul a fost redactat de inginerul Braun și dat spre a fi pus în practică inginerului Ostwaldt. În martie 1843, proiectul a fost realizat. Duclos nota, într-o scrisoare trimisă de la Iași din 20 martie 1843, referindu-se la acele lucrări, că traseul Iași – Galați „onorează în mod deosebit pe inginerul care l-a conceput și executat”¹⁴⁵; el remarca, de asemenea, frumusețea și rezistența a două-trei poduri. O mare atenție a fost acordată rutei Bârlad – Tecuci – Valea Siretului – Galați, încă din vremea administrației ruse din 1828-1834. Acel drum înlesnea legătura cu Valahia prin Șerbești, Măxineni și alte localități de contact situate pe Siret. Cum drumul

¹³⁸ Hurmuzaki 1913, p. 509-510.

¹³⁹ Bușe 1976, p. 61.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 63.

¹⁴¹ Hurmuzaki 1913, p. 374.

¹⁴² *Ibidem*, p. 715-716, 726-727; Ionescu 1974, p. 271.

¹⁴³ Bușe 1970, p. 99-100; Ionescu 1974, p. 272.

¹⁴⁴ Bușe 1976, p. 40.

¹⁴⁵ Boicu 1968, p. 132.

care trecea prin Torcești, Fundeni, Pechea și Șerbești prezenta dezavantajul că era mlăștinos și, în consecință, impracticabil o bună bucată din an, încă din octombrie 1834, conducerea poștelor a cerut mutarea direcției principale spre Galați pe ruta Tecuci – Pechea – Cișmele. Consulul francez de la Iași scria că cererea a fost aprobată în iulie 1836¹⁴⁶.

La 7 septembrie 1838, Huber îi atrăgea atenția lui Molé asupra foloaselor pe care le-ar fi putut obține negustorii și armatorii provensali din comerțul cu porturile de la Dunăre, Galați și Brăila. El sublinia faptul că exista pericolul ca cele două schele să intre sub influența altor negustori. În plus, produsele din cele două Principate, precum grânele, seul, ceara de albine, lâna și lemnul de construcție erau foarte importante pentru Marsilia, mai cu seamă că Principatele aprovizionau atât sudul Franței, cât și coasta algeriană¹⁴⁷.

Consulul francez Adolphe Billecocq scria, la 21 iulie 1840, că Galații cunoscuseră „o extindere care, peste puțin timp, va fi remarcabilă”; la mai puțin de un an, în martie 1841, tot el afirma că orașul căpătase un aspect maritim, în traficul căruia pavilionul moldovenesc ocupa un loc de seamă¹⁴⁸.

La 21 martie 1841, Huber descria într-un memoriu starea Moldovei la 1840: consulul francez consemna că recolta anului anterior fusese bogată, principatul bucurându-se de o stare de prosperitate. Între timp, la Galați, 800 de nave veniseră să încarce cereale. Pentru a facilita dezvoltarea comerțului, cârmuirea se preocupa de dezvoltarea și întreținerea drumurilor¹⁴⁹. În plus, în oraș au fost construite o nouă carantină, un spital și o cazarmă, dar și un dig care trebuia să protejeze partea de jos a orașului de revărsările Dunării. În plus, rata criminalității și a altor infracțiuni a cunoscut în 1840 o diminuare cu o treime față de anul anterior, mai remarcând că tot în acel an nu a fost pronunțată nicio condamnare la moarte. Despre o vizibilă ameliorare se putea vorbi și în domeniul administrației financiare, în timp ce la Galați și Botoșani au fost înființate companii de pompieri¹⁵⁰. Instrucțiunea publică își arăta în acea epocă primele rezultate, consulul francez consemnând că în 1840 au frecventat școlile 2837 de elevi, dintre care 140 de bursieri ai guvernului. Starea spitalelor s-a ameliorat și ea, rata mortalității în unitățile sanitare a cunoscut o diminuare, în timp ce măsurile sanitare au ferit țara de izbucnirea unor noi epidemii. În ciuda acelor lucruri, atât rușii cât și austriecii mențineau carantinele de la frontiere, lucru menit a afecta în mare măsură comerțul cu cele două imperii vecine. Consulul francez consemna că austriecii încă mai considerau Moldova ca fiind o provincie a Imperiului Otoman. Justiția se

¹⁴⁶ Hurmuzaki 1913, p. 948; Boicu 1968, p. 132.

¹⁴⁷ Hurmuzaki 1913, p. 715.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 778; Bușe 1976, p. 40.

¹⁴⁹ Hurmuzaki 1913, p. 796.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 796.

împărțea în tribunalele țării, iar procesele nu se mai redeschideau, ca odinioară, la schimbarea domnilor. Consulul francez mai menționa că pentru prima oară, problema navigației pe Siret era luată în considerare și că un inginer francez, Xavier Hommaire de Hell, aflat pe atunci încă în serviciul Rusiei, urma să sosească în Principat pentru a face prospecțiuni¹⁵¹.

La 30 mai 1841, postelnicul Moldovei i se adresa baronului Philippsborn cu rugămintea de a interveni pe lângă șeful vămilor de la Viena pentru a lămuri o încurcătură care se produsese la granița cu Bucovina, unde fuseseră oprite mai multe lucruri trimise de la Paris, domnitorului țării, Mihail Sturdza. Coletul oprit la graniță conținea „diferite obiecte de lux”, precum și „diferite obiecte de toaletă ale prințesei”¹⁵².

Consulul francez de la Iași scria, în mai 1843, că locuitorii orașului insistau în privința stabilirii unui depozit; în plus, consulul avertiza că, dacă la Galați nu va fi înființată magazia, se va găsi o altă localitate pe Dunăre care să primească grânele din regiunile învecinate, iar corăbiile străine vor fi îndreptate spre acel loc. Consulul concluziona că problema se reducea în fapt la „o luptă de concurență de care boierii au oarecare dreptate a se teme”¹⁵³. Altădată, reprezentantul francez din Moldova scuza autoritățile moldovene, afirmând că guvernul rus

„nu le permite să asculte glasul propriilor lor interese [...], teama de o rivalitate neplăcută pentru Odessa, teama încă și mai mare că, devenind atât de înfloritoare cum ele ar putea fi, principatele să nu atragă prea mult privirile Europei și ca celelalte puteri, dobândind aici interese mai considerabile, să nu fie obligate să se ocupe de afacerile interioare ale principatelor, să dorească deplina lor independență”¹⁵⁴.

În 1842, la Galați existau șapte fabrici; una de preparare a cărnii sărate, una de săpun, una de bere, una de lumânări și trei de macaroane. Fabrica de preparare a cărnii sărate fusese deschisă datorită inițiativei și capitalului fostului chirurg francez Charles Ménestrier și „a cărei reușită părea să fie în afară de orice îndoială”¹⁵⁵. Cuvintele îi aparțineau consulului francez de la Iași și au fost confirmate de evoluția ulterioară a evenimentelor¹⁵⁶.

Prezența vaselor comerciale franceze la gurile Dunării era însă destul de slabă: la 1837, a sosit la Galați un singur vas francez, în 1839 – șapte vase, în 1840 – unul, în 1844 – trei¹⁵⁷, iar în 1846 – patru vase „de cel mai slab

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 798.

¹⁵² Hurmuzaki 1895, p. 337-338.

¹⁵³ Bușe 1976, p. 38-39.

¹⁵⁴ Filimon 1971, p. 227.

¹⁵⁵ Bușe 1976, p. 39; Negruți 1981, p. 257; Vitcu 2002, p. 28.

¹⁵⁶ Bușe 1971, p. 82.

¹⁵⁷ Bușe 1976, p. 48.

tonaj)¹⁵⁸. Consulul francez se plângea că marina franceză profitase prea puțin de avantajele care i se ofereau la gurile Dunării, în timp ce austriecii, grecii, turcii și rușii au exploatat aproape numai pentru ei comerțul Principatelor Dunărene. Slabele rezultate în acest domeniu au fost însă compensate de faptul că francezii utilizau case aparținând altor state, care duceau mărfurile aflate sub pavilion francez până la Marsilia¹⁵⁹.

Călătorul francez Felix Colson aprecia că portul Galați s-a menținut „șef la importul pe mare al celor două Principate”¹⁶⁰. Consulul francez din Moldova, Huber, raporta, referindu-se la perioada cuprinsă între anii 1837 și 1847, că

„manufacturile, zahărul și fierul englez nu soseau la Galați decât după ce trecuseră pe la mai mulți intermediari, deoarece depozitele de la Constantinopol și Trieste furnizaseră multă vreme Principatelor mărfuri engleze. Relațiile directe între Galați și Marea Britanie erau nule atunci și nu au fost stabilite decât spre începutul celei de-a doua perioade decenale care s-a scurs după deschiderea acestor relații cu piețele Europei”¹⁶¹.

În 1838, Principatele consumau „multe produse coloniale”¹⁶² franceze, din care cea mai mare parte veneau de la Marsilia. Se aduceau zahăr, cafea și piper. În 1846, reprezentanții Franței în Moldova afirmau că țara lor ocupa locul al doilea la import¹⁶³.

Consulul francez de la Iași pomenea de „avantajul pe care-l oferă celor două porturi, Galați și Brăila, navigația vapoarelor ce fac traseul de la Viena la Constantinopol”, între care exista o vie activitate comercială. Erau transportate numeroase mărfuri din Germania la un interval de 20 de zile. Galații și Brăila deveniseră astfel antrepozitele „numeroaselor obiecte care urcă sau coboară pe fluviu”¹⁶⁴. Deși trecuseră câteva luni de la încheierea tratatelor anglo-turc și, respectiv, franco-turc, consulul francez scria la Ministerul Afacerilor Externe de la Paris, în mai 1839, că până în acel moment „aplicarea acestui nou sistem n-a avut loc”¹⁶⁵.

Consulul francez de la Galați observase că, dacă până la 1840-1841, la Galați, „pavilionul turc era primul printre națiuni”, din acei ani situația s-a schimbat între timp, iar „la sosiri ca și la plecări”, predomina pavilionul grec¹⁶⁶.

¹⁵⁸ Bușe 1973, p. 306.

¹⁵⁹ Bușe 1976, p. 48.

¹⁶⁰ Colson 1839, p. 225.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 225-226.

¹⁶² Bușe 1973, p. 314.

¹⁶³ Bușe 1976, p. 67, 70.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 43.

¹⁶⁵ Hurmuzaki 1895, p. 175, 340, 628-630; Bușe 1976, p. 44.

¹⁶⁶ Bușe 1971, p. 90.

Tot atunci, consulul Huber nota că recolta anului 1840 fusese bogată și furnizase Galaților produsele necesare pentru mai bine de 800 de vase, în timp ce aceea din 1841, fusese slabă¹⁶⁷. El mai afirma că „noi case” de comerț fuseseră înființate și că ele și-au trimis agenți în interiorul Principatelor cu scopul de a găsi „noi resurse pentru import, ca și pentru export”¹⁶⁸. Între diferitele case comerciale și negustori exista o puternică concurență. Consulul francez Huber era nemulțumit de influența și puterea crescândă a negustorilor austrieci și sarzi¹⁶⁹. Consulii francezi din Principate se plângeau superiorilor lor că participarea franceză la viața comercială a Principatelor era încă destul de redusă¹⁷⁰.

Alături de cereale, seul se bucura de aprecierea străinilor. Deși se achiziționa în cantități însemnate, era supus unei taxări excesive la scoaterea din țară (1/2 lei pentru 1,3 kg). În martie 1841, consulul francez de la Iași reclama faptul că taxa impusă pe seul făcuse „specularea lui imposibilă”, în timp ce în Valahia, comercializarea lui era liberă. El observase că tot seul din sudul Moldovei a fost trecut în Valahia de către contrabandiști, care l-au vândut la Brăila. La 10 martie 1841, același consul scria superiorilor săi cu satisfacție că taxa respectivă fusese abolită; seul intra în categoria „celorlalte mărfuri”, la exportul cărora se percepea 3% *ad-valorem*¹⁷¹.

Pe la 1842 consulul francez de la Iași făcea referiri la importul masiv de produse austriece. Negustorii de acea naționalitate își procurau materii prime din Moldova la prețuri reduse, iar circulația pe Dunăre era aproape monopolizată de vasele austriece¹⁷².

Jean-Alexandre Vaillant sublinia în cunoscuta-i lucrare, *La Romanie ou Histoire, Langue, Littérature, Orographie, Statistique des peuples de la langue d'or, Ardaliens, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans*, că orașele capitale ale celor două Principate se transformaseră, către jumătatea secolului al XIX-lea, în „două mari depozite ale comerțului”¹⁷³. La 10 ianuarie 1845, Louis Castaing, girantul consulatului francez de la Iași, îi scria însărcinatlui cu afaceri al Franței de la Constantinopol că tratatul de la 1838 nu avusese niciun efect asupra tranzacțiilor comerciale din cele două Principate, mai cu seamă că după 1829, comerțul Moldovei se separase de cel al Imperiului Otoman¹⁷⁴. Ministrul Afacerilor Externe al Franței, François Guizot, remarca într-o

¹⁶⁷ Hurmuzaki 1913, p. 795; Bușe 1976, p. 53.

¹⁶⁸ Hurmuzaki 1913, p. 715, 724.

¹⁶⁹ Bușe 1976, p. 72, 74.

¹⁷⁰ Hurmuzaki 1913, p. 715, 724, 726; Colson 1839, p. 230-231.

¹⁷¹ Hurmuzaki 1895, p. 340-341; Bușe 1971, p. 75, 79; Duzinschi 2009, p. 181.

¹⁷² Hurmuzaki 1913, p. 419-420; Ciurea 1969, p. 180.

¹⁷³ Crăciun 1966, p. 252.

¹⁷⁴ Bușe 1976, p. 44-45; Bușe 1971, p. 76; Berindei 1992, p. 313.

depeșă adresată ambasadorului de la Constantinopol, „poziția specială a Moldovei și Valahiei” în raport cu tratatul de la 1838¹⁷⁵.

La 25 aprilie 1844, Duclos nota într-un raport adresat lui François Guizot că „tinerii boieri, uniți în societate și autorizați de către guvern, au întreprins navigația Prutului”¹⁷⁶. La sfârșitul lunii martie, 19 vase încărcate cu mărfuri de Levant au sosit la Sculeni, lângă Iași, unde au descărcat o parte din încărcătura lor. Societatea și-a propus să cerceteze în vara următoare navigația pe Siret. Duclos se mira că s-a așteptat atât de multă vreme până la efectuarea unor astfel de experiențe, căror le erau atașate interese atât de mari. Consulul francez afirma că societatea boierilor făcea parte dintr-o asociație mai mare, răspândită în toată Moldova și care avea și în Valahia „o soră”. Societatea avea, în viziunea sa, scopuri naționale, contribuind la dezvoltarea a tot ceea ce era util țării¹⁷⁷.

Același consul scria, în 1846, că Galații erau „un antrepozit pentru mărfurile pe care Germania le expediază în Marea Neagră și în Levant pe calea Dunării”¹⁷⁸. La 1 martie 1847, îl informa pe Guizot despre hotărârea adoptată de Adunările reprezentative ale celor două Principate de a desființa vama dintre ele¹⁷⁹.

Secolul al XIX-lea a constituit o epocă în care factorul economic, inclusiv în componenta sa comercială, a devenit tot mai accentuat. În consecință, schimburile au înregistrat un progres evident, fapt ce a condus implicit și la creșterea numărului călătorilor străini în spațiul românesc, care se transformase dintr-o regiune mai degrabă exotica, în una tot mai atractivă pentru negustorii străini¹⁸⁰.

Printre călătorii și consulii francezi care au încercat prin acțiunile și scrierile lor să trezească interesul opiniei publice franceze pentru comerțul cu Principatele Române îi enumerăm pe Jean-Louis Carra, Alexandre d'Hauterive, Balthazar Hacquet, Alexandre de Langeron, Joseph Parant, Charles Frédéric Reinhard, Christine Reinhard, contele de Guillemot, Thomassin, Barthélémy Bacheville, François Recordon, Emile Gaudin,

¹⁷⁵ François Guizot remarca chiar că în textul tratatului nu se făcea deloc referire la cele două Principate Dunărene și poate că ar fi fost cazul să li se acorde „un articol aparte” prin care „să se tranșeze în mod net problema drepturilor de ieșire și să se legitimeze astfel, printr-o exceptare legală în favoarea acestor provincii, faptul general acceptat al scutirii lor de dreptul adițional de 9%” (Bușe 1976, p. 45).

¹⁷⁶ Hurmuzaki 1913, p. 1015.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 1015; Boicu 1968, p. 112.

¹⁷⁸ Bușe 1976, p. 40.

¹⁷⁹ Hurmuzaki 1916, p. 4. Eliminarea barierelor vamale dintre Moldova și Țara Românească era menționată și de consulul englez Robert Colquhoun în raportul din 5 decembrie 1847 (Cernovodeanu 1981, p. 1106).

¹⁸⁰ Marin 2006, p. 138-139.

Charles Lagau, Felix Colson, Raoul Perrin, Edouard Thouvenel, J. J. N. Huot, E. Regnault, Bois-le-Comte, J. A. Vaillant, Stanislas Bellanger și Saint-Marc Girardin¹⁸¹. Mare parte dintre oaspeții francezi în Principate, în perioada supusă investigației, au fost interesați de dezvoltarea de relații comerciale cu Franța și, implicit, de obținerea de avantaje și foloase maxime pentru comercianții francezi. Ei au identificat o serie de produse precum lemnul, pastrama, ceara, mierea de albine, pieile de animale sau peștele sărat, care puteau fi trimise în Franța. De asemenea, din scrierile lor, nu lipsesc nici mărfurile franțuzești care s-ar fi putut vinde cu profit în cele două Principate extracarpatice: postavuri, stofe, dantele și tutun. După tratatul de la Adrianopol, în porturile de la Dunăre, au început să sosească și nave franceze. De altfel, Galații și activitatea portuară din oraș au atras atenția alogenilor francezi. La fel și Dunărea, a cărei menire era, în viziunea lor, de a crea legături între Apusul și Răsăritul Europei.

Abrevieri bibliografice

- Alexandrescu-Dersca 1957 – Marie Mathilde Alexandrescu-Dersca, *Contribution à l'étude de l'approvisionnement en blé de Constantinople au XVIIIe siècle*, în SAO, I, 1957, p. 13-37.
- Alexandrescu-Dersca 1958 – M. M. Alexandrescu-Dersca, *Rolul hatîșerîfurilor de privilegii în limitarea obligațiilor către Poartă (1774-1802)*, în Studii, XI, 1958, 6, p. 101-119.
- Aurelian 1882 – P. S. Aurelian, *Schițe asupra stării economice a României în secolulu alu XVIII-lea. Memoriu cititu în ședința Academiei Române la 6 noiembrie 1881*, în AnAcad, seria II, tomul III, 1882, p. 73-176.
- Bardy 1994 – Gilles M. P. A. Bardy, *Deux rapports français inédits du début des années 1830 sur l'état et les perspectives des liens commerciaux franco-roumains*, în RRH, XXXIII, 1994, 3-4, p. 293-306.
- Berindei 1963 – Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)*, București, 1963.
- Berindei 1965 – Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, 1965.
- Berindei 1992 – Dan Berindei, *Le Danube aux temps contemporains, un siècle et demi d'histoire d'un fleuve européen*, în RRÉI, XXVI, 1992, 5-6 (121-122), p. 313-320.
- Boicu 1965 – Leonid Boicu, *Încercări de navigabilizare a râurilor moldovenești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în AILAI, II, 1965, p. 93-115.
- Boicu 1968 – Leonid Boicu, *Căile de comunicație terestre în Moldova între anii 1834-1848 (II)*, în AILAI, V, 1968, p. 121-143.
- Boicu 1985 – Leonid Boicu, *In Search for a Model of Juridical and Political Statute for Romanian Principalities during the 18th Century*, în AILAI,

¹⁸¹ Ionescu 1974, p. 273.

- supliment VI, *Culture and Society: Structures, Interferences, Analogies in the Modern Romanian History*, Jassy, 1985, p. 7-15.
- Bușe 1970 – Constantin Bușe, *Consecințele imediate ale înfînțării Porto-Franco la Galați (1837-1841)*, în *RA*, XXXII, 1970, 1, p. 99-110.
- Bușe 1971 – Constantin Bușe, *Orașul-port Galați între 1837 și 1847*, în *AUB*, 1, 1971, p. 79-95.
- Bușe 1973 – Constantin Bușe, *Le commerce extérieur de la Moldavie par le port de Galatz durant la période 1837-1847*, în *RRH*, XII, 1973, 2, p. 299-315.
- Bușe 1976 – Constantin Bușe, *Comerțul exterior prin Galați sub regimul de port franc (1837-1883)*, București, 1976.
- Callimachi, Georgescu 1964 – Scarlat Callimachi, Vlad Georgescu, *Une source anglaise relative au commerce sur le Danube (1837-1838)*, în *RRH*, III, 1964, 2, p. 256-276.
- Calistru 2003 – Doina Calistru, *Influența franceză în spațiul românesc. Modalități de receptare, forme de expresie*, în Alexandru Zub, Dumitru Ivănescu (coord.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 29-50.
- Camariano-Cioran 1946 – Ariadna Camariano-Cioran, *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946.
- Camariano-Cioran 1970 – Ariadna Camariano-Cioran, *L'activité d'Emile Claude Gaudin, premier consul de France à Bucarest*, în *RRH*, IX, 1970, 2, p. 251-260.
- Căzan 1960 – Florentina Căzan, *Prețul fix al produselor din Țara Românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea (Contribuție la studiul apariției relațiilor capitaliste în Țara Românească)*, în *AUB*, IX, 1960, 16, p. 51-63.
- Călători străini* 1997 – *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1997.
- Călători străini* 2000 – *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 2000.
- Călători străini* 2001 – *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea a II-a, volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 2001.
- Călători străini* 2004 – *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I, (1801-1821), volum îngrijit de Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Marian Stroia, București, 2004.
- Cernovodeanu 1973 – Paul Cernovodeanu, *Societatea feudală românească văzută de călători străini (secolele XV-XVIII)*, București, 1973.
- Cernovodeanu 1975 – Paul Cernovodeanu, *Interese economice engleze la Dunărea de Jos și în Marea Neagră între 1803-1829*, în *RI*, 28, 1975, 11, p. 1695-1709.
- Cernovodeanu 1976 – Paul Cernovodeanu, *Românii și primele proiecte de construire a canalului Dunăre – Marea Neagră (1838-1856)*, în *RI*, 29, 1976, 2, p. 201-209.

- Violeta-Anca Epure
- Cernovodeanu 1981 – Paul Cernovodeanu, *Importanța rapoartelor consulare engleze pentru istoria Principatelor Române în perioada regulamentară (1835-1848)*, în *RI*, XXXIV, 1981, 6, p. 1097-1110.
- Cernovodeanu 1995 – Paul Cernovodeanu, *Relațiile Angliei cu Principatele Dunărene în secolul al XVIII-lea. Vedere de ansamblu*, în *RI*, VI, 1995, 11-12, p. 925-933.
- Cernovodeanu 1996 – Paul Cernovodeanu, *Un raport britanic din 1791 privind la navigația și comerțul în Marea Neagră*, în *RI*, VII, 1996, 7-8, p. 605-608.
- Ciurea 1969 – Dumitru Ciurea, *Relațiile Moldovei cu puterile europene între anii 1834-1849*, în *AIIAI*, 6, 1969, p. 177-184.
- Colson 1839 – Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, suivi des traités de la Turquie avec les puissances européennes*, Paris, 1839.
- Crăciun 1966 – Georgeta Crăciun, *Călători străini despre Iași în secolele XIV-XIX (Elemente caracteristice)*, în *SAI*, VIII, 1966, p. 238-254.
- Diculescu 1973 – Vladimir Diculescu, *Breslele, negustorii și meseriașii în Țara Românească (1830-1848)*, București, 1973.
- Dumas, Dumas 2003 – Olivier Dumas, Felicia Dumas, *Enseignement du français et pensions françaises à Iași au XIXème siècle*, în Alexandru Zub, Dumitru Ivănescu (ed.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 117-127.
- Duzinschi 2009 – Tudor Dan Duzinschi, *Interese britanice la Dunărea de Jos în prima jumătate a secolului XIX*, în Dumitru Vitcu (coord.), *Prin labirintul istoriei. Stat, societate și individ în perioada construcției naționale*, Iași, 2009, p. 173-183.
- Eliade 1982 – Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originele. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, București, 1982.
- Filimon 1971 – Aurel Filimon, *Stabilirea consulatelor belgiene în România*, în *ASUI*, s.n., XVII, 1971, 1, p. 225-231.
- Filitti 1915 – Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic (1834-1848)*, București, 1915.
- Florescu 1957 – G. G. Florescu, *L'aspect juridique des kbatt-i-chériefs. Contributions à l'étude des relations de l'Empire Ottoman avec les Principautés Roumaines*, în *SAO*, I, 1957, p. 121-146.
- Giurescu 1970 – Const. C. Giurescu, *La politique des grandes puissances dans le Sud-Est européen aux XVIIIe et XVIIIe siècles*, în *RRH*, IX, 1970, 6, p. 945-951.
- Haupt 1956 – Gheorghe Haupt, *Date cu privire la cunoștințele opiniei publice ruse despre țările românești la începutul secolului al XIX-lea*, în *SAI*, 1, 1956, p. 115-124.
- Hitchins 1998 – Keith Hitchins, *România. 1774-1866*, București, 1998.
- Holban 1932 – Marie Holban, *Quelques notes touchant un rapport du consul de France à Jassy*, în *RHSEE*, IX, 1932, 10-12, p. 367-372.
- Holban 1935 – Marie Holban, *Texte d'un rapport inédit du Ministre Reinbard sur la Valachie et la Moldavie*, în *RHSEE*, XII, 1935, 7-9, p. 237-249.
- Holban 1944 – Marie Holban, *Autour de l' « Histoire de la Moldavie et de la Valachie » de Carra*, în *RHSEE*, XXI, 1944, p. 155-230.

- Hurmuzaki 1885 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supliment I, vol. II, 1781-1814. *Documente culese din Arhivele Ministeriului Afacerilor Străine din Paris de A. I. Odobescu*, București, 1885.
- Hurmuzaki 1889 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supliment I, vol. III, 1709-1812. *Documente culese din Arhivele Ministeriului Afacerilor Străine din Paris de A. I. Odobescu*, București, 1889.
- Hurmuzaki 1895 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supliment I, vol. VI, 1827-1849. *Documente adunate și coordonate de D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic*, București, 1895.
- Hurmuzaki 1897 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, *Rapoarte consulare prusiene din Iași și București: 1763-1844*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, adunate, adnotate și publicate de Neculai Iorga, București, 1897.
- Hurmuzaki 1912 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, 1603-1824. *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1912.
- Hurmuzaki 1913 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846) culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1913.
- Hurmuzaki 1916 – Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVIII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1847-1851)*, București, 1916.
- Ionescu 1974 – Traian Ionescu, *L'échange maritime de marchandises entre les Principautés danubiennes et la France durant la période 1829-1848*, în *RRH*, XIII, 1974, 2, p. 269-284.
- Ionescu 1996 – Adrian-Silvan Ionescu, *Politică și modă la cumpăna secolelor XVIII-XIX*, în *AIIAI*, XXXIII, 1996, p. 57-82.
- Iorga 1910 – Nicolae Iorga, *Știri despre veacul al XVIII-lea în țerile noastre după corespondențe diplomatice străine*, în *An.Acad.*, seria II, XXXII, 1910, p. 569-640.
- Iorga 1925 – Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, București, 1925.
- Iorga 1940 – Nicolae Iorga, *Un livre du père d'André Chénier sur l'Empire Ottoman*, în *RHSEE*, XVII, 1940, 1-3, p. 11-19.
- Iorga 1981 – Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită de Adrian Angheliescu, București, 1981.
- Irimia 2009 – Liviu Irimia, *Credințe, obiceiuri și moravuri în Moldova prepașoptistă*, în Dumitru Vitcu (coord.), *Prin labirintul istoriei. Stat, societate și individ în perioada construcției naționale*, Iași, 2009, p. 101-118.
- Isar 1979 – Nicolae Isar, *Saint-Marc Girardin și contribuția sa la lupta de eliberare națională a românilor*, în *RI*, 32, 1979, 1, p. 111-128.
- Isar 1991 – Nicolae Isar, *Publiciști francezi și cauza română (1834-1859)*, București, 1991.
- Isar 1992 – Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor. Imaginea societății românești în Franța (1774-1848)*, București, 1992.

Violeta-Anca Epure

Istoria românilor 2003

– *Istoria românilor*, vol. VII, tom 1, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, București, 2003.

Kara 1972

– I. Kara, *Din istoria comerțului moldovenesc între anii 1829 și 1831. O corespondență comercială inedită*, în *AIIAI*, 9, 1972, p. 475-494.

Lăzărescu 1985

– Dan A. Lăzărescu, *Imaginea României prin călători*, vol. I, 1716-1789, București, 1985.

Lebel 1955

– Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes (Du XVTe siècle à la chute de Napoléon Ier)*, Paris, 1955.

Luca 2009

– Cristian Luca, *Activitatea portuară și construcțiile navale la Galați în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea*, în Claudiu Neagoe (coord.), *Modele culturale și realități cotidiene în societatea românească (secolele XV-XIX)*, București, 2009, p. 233-246.

Macovei 1989

– Adrian Macovei, *Moldova și Țara Românească de la unificarea economică la unirea politică din 1859*, Iași, 1989.

Marin 1981a

– I. D. Marin, *Botoșanii de la începuturile sale până la jumătatea secolului al XVIII-lea*, în *Hierasus*, IV, 1981, p. 105-109.

Marin 1981b

– I. D. Marin, *Botoșanii în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Hierasus*, IV, 1981, p. 111-116.

Marin 2006

– Șerban Marin, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, în *RA*, s.n., LXVIII, 2006, 1, p. 138-139.

Matei 1984

– Vlad D. Matei, *Statutul juridic al Țărilor Române în perioada 1600-1829*, în *SAI*, XLVII-XLVIII, 1984, p. 63-77.

Mischevca 1999

– Vladimir Mischevca, *Impactul geopolitic al războaielor ruso-turce asupra Principatelor Române*, în *SMIM*, XIII, 1999, p. 165-187.

Munteanu-Breastă 1988

– N. Munteanu-Breastă, „*Moldova la 1787*” în *viژیunea contelui d’Hauterive*, în *RI*, 41, 1988, 7, p. 709-720.

Murariu 1981

– Ioan Murariu, *Iarmaroace și târguri săptămânale în Moldova (1774-1832)*, în *Hierasus*, IV, 1981, p. 137-145.

Negruți 1981

– Ecaterina Negruți, *Situația demografică a Moldovei în secolul al XIX-lea*, în *RI*, 34, 1981, 2, p. 243-257.

Oțetea 1957

– Andrei Oțetea, *Geneza Regulamentului Organic*, în *SAI*, 2, 1957, p. 387-402.

Panaite 1993

– Viorel Panaite, *Străinii în viziune juridică otomană. Veacurile XVI-XVII*, în *AIIIGB*, XXXII, 1993, p. 29-38.

Penelea 1973

– Georgeta Penelea, *Regimul juridic al bălciurilor în Țara Românească (1774-1831)*, în *SMIM*, VI, 1973, p. 145-160.

Platon 1998

– Alexandru-Florin Platon, *Primele elemente burgheze în Principatele Române (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea). Aspecte etnice și profesionale*, în Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Cliveti (ed.), *Național și social în istoria românilor. Profesorului Gheorghe Platon la a 70-a aniversare*, Iași, 1998, p. 223-233.

Platon, Oghină-Pavie 2003

– Gheorghe Platon, Cristiana Oghină-Pavie, *Franța și Principatele Române în epoca „Restaurației naționale” (1821-1834)*, în Alexandru Zub, Dumitru Ivănescu (ed.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 238-250.

Popa 2009

– Bogdan Popa, *Relatări de călătorie ca sursă pentru o istorie socială a alimentației în Țările Române (secolul al XIX-lea)*, în *SMIM*, XXII, 2009, p. 111-122.

Viața economică în Principatele Române prepașoptiste

- Russo 1950 – Alecu Russo, *Opere alese*, studiu introductiv de Emil Boldan, București, 1950.
- Rally 1931 – Alex. Rally, *Le voyage de Cochelet dans les principautés roumaines (1834-5)*, în *RHSEE*, VIII, 1931, 10-12, p. 276-294.
- Stan 1984 – Apostol Stan, *Proiecte de constituire a unui stat național român în contextul echilibrului politic al Europei de sud-est (1829-1848)*, în *Unirea Principatelor și puterile europene*, București, 1984, p. 9-29.
- Stanciu, Stroia 2004 – Ștefan Stanciu, Marian Stroia, *Orașul Galați în relatările călătorilor străini (de la începuturile sale până la 1848)*, Galați, 2004.
- Stroia 1992 – Marian Stroia, *Politica expansionistă a Rusiei la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Noi mărturii documentare*, în *RA*, LIV, 1992, 1, p. 42-47.
- Taftă 1999 – Lucia Taftă, *Companii franceze de navigație la Dunărea de Jos și pe Marea Neagră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *RA*, LXI, 1999, 1-2, p. 136-149.
- Trenard 1983 – Louis Trenard, *Un précepteur bressan dans les Principautés Roumaines : Jean-Louis Carra*, în *RESEE*, XXI, 1983, 2, p. 183-194.
- Toderașcu 1970 – Ioan Toderașcu, *Din activitatea șantierului naval Galați în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *ASUI*, s.n., XVI, 1970, 1, p. 67-76.
- Vărzaru 1984 – Simona Vărzaru, *Prin Țările Române. Călători străini din secolul al XIX-lea*, București, 1984.
- Vianu 1960 – Al. Vianu, *Aplicarea tratatului de la Küciük Kainargi cu privire la Moldova și la Țara Românească (1775-1783)*, în *Studii*, XIII, 1960, 5, p. 71-101.
- Vitcu 1987 – Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, 1987.
- Vitcu 2002 – Dumitru Vitcu, *Contribuția alogenilor la procesul modernizării societății românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Note preliminare*, în Dumitru Vitcu, Dumitru Ivănescu, Cătălin Turliuc (coord.), *Modernizare și construcție națională în România. Rolul factorului alogen, 1832-1918*, Iași, 2002, p. 23-39.

LISTA ABREVIERILOR

- Abgadiyat** – Abgadiyat. Brill. Writing and Scripts Center (Bibliotheca Alexandrina).
- ACD** – Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis. University of Debrecen.
- Acmeology** – Acmeology. Mezhdunarodnoy akademii akmeologicheskikh nauk, Rossiyskoy akademii obrazovaniya, kafedry akmeologii i psikhologii professional'noy deyatel'nosti Akademii pri Prezidente RF (RANKhiGS), Tsentra akmeologicheskikh issledovaniy. Moscova.
- ActaAC** – Acta Archaeologica Carpathica. Polish Academy of Arts and Sciences. Cracovia.
- ActaMN** – Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- ActaMP** – Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
- AD** – Archaeological Dialogues. Cambridge.
- AÉ** – Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
- AI** – Amazonia Investiga. Editorial Primate. Colombia.
- AIIAI/AIIX** – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași). Iași.
- AIIGB** – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”. Series Historica. Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca.
- AKÖG** – Archiv für Kunde österreichischen Geschichts-Quellen. Wien.
- Alt Schaessburg** – Alt Schaessburg. Muzeul de Istorie Sighișoara.
- AnAcad** – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
- AnB** – Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Național al Banatului. Timișoara.
- Angustia** – Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
- Antinomies** – Institute of Philosophy and Law Ural Branch of the Russian Academy of Sciences. Ekaterinburg.
- Antiquity** – Antiquity. Durham University.
- Apulum** – Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.

Lista abrevierilor

- ArchKözl** – Archaeologiai Közlemények. Pesten.
- ArchMéd** – Archéologie médiévale. Centre de Recherches Archéologiques Médiévales. Caen.
- ArhMold** – Arheologia Moldovei. Institutul de Arheologie Iași.
- Arkheologiya** – Arkheologiya. Kiev.
- Arrabona** – Arrabona. Xántus János Múzeum. Győr.
- AS** – Annals of Science. Taylor & Francis. Abingdon-on-Thames (UK).
- Astra Sabesiensis** – Astra Sabesiensis. Despărțământul Astra „Vasile Moga” Sebeș.
- ASUI** – Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Istorie. Iași.
- ATF** – Acta Terrae Fogarasiensis. Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”. Făgăraș.
- AUASH** – Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUASP** – Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUB** – Analele Universității București. Istorie. Universitatea București.
- AUVT** – Annales d’Université Valahia Târgoviște, Section d’Archeologie et d’Histoire. Târgoviște.
- AVSL** – Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
- BAM** – Bibliotheca Archaeologica Moldaviae. Iași.
- Banatica** – Banatica. Muzeul Banatului Montan. Reșița.
- BAR** – British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
- BarbSz** – Barbarikumi Szemle. University of Szeged.
- BB** – Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
- BCȘS** – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BerRGK** – Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
- BiblThrac** – Biblioteca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- BICS** – Bulletin of the Institute of Classical Studies. Institute of Classical Studies. The University of London’s School of Advanced Study. London.
- BI-PSA** – Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie. Tulcea.
- BMA** – Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.

BMN	– Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMRBC	– Buletinul Muzeului Regional al Basarabiei din Chișinău.
BMS	– Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
Boabe de grâu	– Boabe de grâu. Revistă de cultură. București.
BS	– Bibliotheca Septemcastrensis. Institutul pentru Cercetarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European. Sibiu.
BSNR	– Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BULR	– Boston University Law Review. Boston University School of Law. Boston (Massachusetts).
Brukenthal	– Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
Byzantion	– Byzantion. Revue Internationale des Études Byzantines. Peeters Publishers. Louvain.
ByzF	– Byzantinische Forschungen. Internationale Zeitschrift für Byzantinistik. Amsterdam.
Bylye Gody	– Bylye Gody. Cherkas Global University Press. Washington.
BYULR	– Brigham Young University Law Review. J. Reuben Clark Law School. Provo (Utah).
CACS	– Central Asia and the Caucasus Studies. The Ministry of Foreign Affairs of Islamic Republic of Iran. Tehran.
CAF/FHA	– Cahiers d'Archéologie Fribourgeoise. Freiburger Hefte für Archäologie. Zürich.
CAH	– Communicationes archaeologicae Hungariae. Budapest.
Caietele ARA	– Caietele Ara. Asociația „Arhitectură. Restaurare. Arheologie”. București.
Caietele CIVA	– Asociația Cercul de Istorie Veche și Arheologie, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
Calitatea vieții	– Calitatea vieții. Institutul de Cercetare a Calității Vieții. București.
CASS	– Canadian-American Slavic Studies. Brill. Leiden.
CCA	– Cronica cercetărilor arheologice. cIMEC. București.
CCDJ	– Cultură și civilizație la Dunărea de Jos. Călărași.
CEJC	– Central European Journal of Geosciences.
CH	– Construction History. The Construction History Society. Ascot (UK).
CI	– Cercetări istorice. Muzeul de Istorie a Moldovei. Iași.
Concept	– Concept. Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale” din București (UNATC). București.

Lista abrevierilor

- CR** – Caietele restaurării. Asociația Art Conservation Support. București.
- Crisia** – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
- CSMÉ** – A Csíki Székely Múzeum Évkönyvei. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
- CSP** – Canadian Slavonic Papers. Taylor & Francis. Abingdon-on-Thames (UK).
- Dacia** – Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I (1924)-XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- DLJ** – Duke Law Journal. Duke University School of Law. Durham (North Carolina).
- DLR** – Denver Law Review. University of Denver Sturm College of Law. Denver (Colorado).
- Dolgozatok** – Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem – és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
- DOP** – Dumbarton Oaks Papers. Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University.
- Drobeta** – Drobeta. Seria Etnografie. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta-Turnu Severin.
- DSȘ** – Dări de Seamă ale Ședințelor. Comitetul Geologic. Institutul Geologic. București.
- EMúz** – Erdélyi Múzeum. Erdélyi Múzeum az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár (Cluj).
- EphNap** – Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.
- Eurasia Antiqua** – Eurasia Antiqua. Deutsches Archäologisches Institut Eurasien-Abteilung. Berlin.
- FK** – Földtani Közlöny. Budapest.
- FK** – Földrajzi Közlemények. Magyar Földrajzi Társaság.
- FolArch** – Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
- FVL** – Forschungen zur Volks -und Landeskunde, Sibiu.
- GAS** – Geophysical Research Abstract. European Geosciences Union (EGU).
- Gemina** – Gemina. Revista Muzeului Bănățean din Timișoara.
- Geoarchaeology** – Geoarchaeology. An International Journal.
- GRBS** – Greek, Roman and Byzantine Studies. Duke University. Durham.
- Harvard LR** – Harvard Law Review. Harvard Law School. Cambridge (Massachusetts).
- HC** – Historia Constitucional. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, adscrito al Ministerio español de la Presidencia, y el Seminario de Historia

- Constitucional “Martínez Marina” de la Universidad de Oviedo.
- Hierasus** – Hierasus. Muzeul Județean Botoșani.
- Historica** – Historica. Centrul de Istorie, Filologie și Etnografie din Craiova.
- HK** – Hadtörténelmi Közlemények (Évnegyedes folyóirat a magyar hadi történetírás fejlesztésére). Quarterly of Military History. Budapest.
- HLR** – Houston Law Review. University of Houston Law Center. Houston (Texas).
- HR** – Historical Research. Institute of Historical Research. University of London.
- HT** – The History Teacher. Society for History Education. Long Beach (California).
- IAA** – Istoriko-arkheologicheskij al'manakh. Armavir, Krasnodar. Moscova.
- Ialomița** – Ialomița. Studii și cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie. Muzeul Județean Slobozia.
- IGC** – International Geological Congress. Prague.
- Istros** – Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JAHA** – Journal of Ancient History and Archaeology. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Universitatea Tehnică Cluj-Napoca.
- JAMÉ** – A Jósa András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
- JAS** – Journal of Archaeological Science. Elsevier.
- J. Biogeogr.** – Journal of Biogeography. Edited by Michael N. Dawson.
- JIA** – The Journal of Indian Art. W. Griggs & Sons. London.
- JKKCC** – Jahrbuch der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien.
- JLSt** – Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JSFU** – Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. Siberian Federal University. Krasnoyarsk.
- JWP** – Journal of World Prehistory. Kluwer Academic.
- Kavkazskii sbornik** – Kavkazskii sbornik. MGIMO MID Rossii. Moscova.
- Közlemények** – Közlemények az Erdely Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
- Kratkie** – Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologii. Institute of Archaeology Russian Academy of Sciences. Moscova.
- LCP** – Law and Contemporary Problems. Duke University School of Law. Durham (North Carolina).
- LȘ** – Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.

Lista abrevierilor

- Marisia** – Marisia. Studii și Materiale. Muzeul Județean Mureș. Târgu Mureș.
- Marmatia** – Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare.
- Materialy** – Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii. Tavria.
- MCA** – Materiale și Cercetări Arheologice (serie nouă). Academia Română. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. București.
- MemEthno** – Memoria Ethnologica. Centrul Județean Pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Liviu Borlan Maramureș. Baia Mare.
- Mittheilungen** – Mittheilungen der K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien.
- MJSS** – Mediterranean Journal of Social Sciences. Rome.
- MLJ** – Mississippi Law Journal. The University of Mississippi School of Law. Oxford (Mississippi).
- MLR** – Michigan Law Review. University of Michigan Law School. Ann Arbor (Michigan).
- MN** – Munții Noștrii. București.
- MT** – Mediaevalia Transilvanica. Muzeul Județean Satu Mare.
- MTA** – Multimedia Tools and Applications. Springer.
- MuzNaț** – Muzeul Național de Istorie a României. București.
- NAV** – Nizhnevolzhskij arkheologicheskij vestnik [The Lower Volga Archaeological Bulletin]. Volgograd State University.
- Nemvs** – Nemvs. Alba Iulia.
- NLO** – Novoe literaturnoe obozrenie. Moscova.
- NPNP** – Novoe proshloe / The New Past. Southern Federal University. Rostov-on-Don.
- NULR** – Northwestern University Law Review. Northwestern University Pritzker School of Law. Chicago (Illinois).
- NumKözl** – Numizmatikai Közlöny. Budapesta.
- OC** – Orientalia Christiana. Roma.
- ONV** – Omskiy nauchnyy vestnik. Omsk.
- OSR** – Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana). Tsentr nauchno-informatsionnykh tekhnologii Asterion. Sankt-Petersburg.
- ÖZBH** – Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen. Wien.
- PA** – Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Alba. Alba Iulia.
- Palynology** – Palynology. The Palynological Society.
- PL** – Ural State Pedagogical University. Ekaterinburg.

Pontica	– Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Constanța.
PR	– The Polish Review. Polish Institute of Arts and Sciences of America. New York.
Probleme economice	– Probleme economice. Organ al Comitetului Superior Economic. București.
PZ	– Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QR	– Quaestio Rossica. Ural Federal University. Ekaterinburg.
Quat.Int	– Quaternary International. The Journal of International Union for Quaternary Research. Elsevier.
RA	– Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
RB	– Revista Bistriței. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
Realitatea ilustrată	– Realitatea ilustrată (sau Lucrurile așa cum le vedem cu ochii). Cluj (1927-1928), ulterior București.
RECEO	– Revue d'études comparatives Est-Ouest. Institut des Sciences Humaines et Sociales. Paris.
REF	– Revista de etnografie și folclor. București.
RESEE	– Revue des Etudes Sud-Est Européennes. Academia Română. București.
RevArh	– Revista Arheologică. Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău.
Revue du Nord	– Revue du Nord. Archéologie. Revue d'Histoire et d'Archéologie des Universités du Nord de la France. Lille.
RHSEE/RESEE	– Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	– Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RJMD	– Romanian Journal of Mineral Deposits. București.
RM	– Revista Muzeelor. București.
RMI	– Revista Monumentelor Istorice. Institutul Național al Patrimoniului. București.
RN	– Revue Numismatique. Société française de numismatique.
RossArk	– Rossijskaya Arkheologiya. Institute of Archaeology, Russian Academy of Sciences. Moscova.
Rossiya i ATR	– Rossiya i ATR. Institut istorii, arkheologii i etnologii narodov Dal'nego Vostoka vo Vladivostoke.

- RR** – Dal'nevostochnoye otdeleniye Rossiyskoy akademii nauk. Vladivostok.
RREI – The Russian Review. University of Kansas. Lawrence.
RRH – Revue Roumaine d'Études Internationales. Academia Română. București.
RRHA – Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
Rusin – Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts. Academia Română. București.
SA – Obshchestvennoy assotsiatsiyey „Rus” (Kishinev). Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
SAI – Sovetskaya Arkheologiya. Moscova.
SAO – Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice din România. București.
Sargetia – Studia et Acta Orientalia. Societatea de Științe Istorice și Filologice din RPR. București.
SCIATMC – Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane. Deva.
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istoria Artei. Teatru, Muzică, Cinematografie. Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”. București.
SCN – Studii și cercetări de istoria veche (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie). București.
SCȘMI – Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
SGEM – Sesiunea de Comunicări Științifice ale Muzeelor de Istorie. București.
SlovArch – SGEM. International Multidisciplinary Scientific GeoConference. Conference Proceedings. Sofia, Albena.
SMANS – Slovenská Archeológia. Archeologický ústav SAV. Nitra.
SMIM – Southampton Monographs in Archaeology, new series. Southampton.
SN – Studii și materiale de istorie medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
SoveEtno – Schäßburger Nachrichten. HOG Informationsblatt für Schäßburger in aller Welt. Heilbronn.
SP – Sovetslaya Etnografiya (1931-1991) (vezi și Etnograficheskoe Obozrenie). N. N. Miklukho-Maklai Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences. Moscova.
SP – Studii de Preistorie. Asociația Română de Arheologie. București.

StComCaransebeș	– Studii și Comunicări de Istorie și Etnografie (continuă cu Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie - Istorie), Caransebeș.
StComSibiu	– Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	– Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
STP	– Slavery: Theory and Practice. Cherkas Global University Press. Washington.
Stratum plus	– Stratum plus. Archaeology and Cultural Anthropology. Chișinău.
Studii	– Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
Studime Historike	– Studime Historike. Universiteti Shtetëror i Tiranës. Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë. Tiranë.
SUBBB	– Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Biologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
SUBBG	– Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
SUCSH	– Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SV	– Sotsiologiya vlasti. Rossiyskaya akademiya narodnogo khozyaystva i gosudarstvennoy sluzhby pri Prezidente Rossiyskoy Federatsii. Moscova.
Terra Sebus	– Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	– Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Utrecht.
The Celator	– The Celator: Journal of Ancient and Medieval Coinage. Lancaster (Pennsylvania).
Thraco-Dacica	– Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Tibiscum	– Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș.
TLR	– Tulsa Law Review. The University of Tulsa College of Law. Tulsa (Oklahoma).
TxLR	– Texas Law Review. University of Texas at Austin School of Law. Austin (Texas).
Transilvania	– Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
TV	– Tyuremnyy vestnik. Izdanie Glavnogo tyuremnogo upravleniya. Sankt-Petersburg.
Tyragetia International	– Tyragetia International, serie nouă. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	– Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.

Lista abrevierilor

- UCLR** – The University of Chicago Law Review. The Law School of the University of Chicago. (Illinois).
- UCLALR** – UCLA Law Review. UCLA School of Law and the Regents of the University of California. Los Angeles (California).
- UPA** – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
- VDB-MB** – Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum. Bochum.
- Vestnik instituta** – Vestnik instituta: prestuplenie, nakazanie, ispravlenie. Vologodskii institut prava i ekonomiki Federal'noi sluzhby ispolneniya nakazanii. Vologda.
- Vestnik SPb** – Vestnik Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo instituta kul'tury. Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy institut kul'tury. Sankt-Petersburg.
- Vestnik Tomskogo** – Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya. Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
- VHA** – Vegetation History and Archaeobotany. The Journal of Quaternary Plant Ecology, Palaeoclimate and Ancient Agriculture. Official Organ of the International Work Group for Palaeoethnobotany.
- VKZ** – Vserossiiskii kriminologicheskii zhurnal/Russian Journal of Criminology. Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education Baikal State University. Irkutsk.
- VLR** – Vermont Law Review. Vermont Law School. South Royalton (Vermont).
- WASJ** – World Applied Sciences Journal, (Education, Law, Economics, Language and Communication). International Digital Organization for Scientific Information. Pakistan.
- WLJ** – Washburn Law Journal. Washburn University School of Law. Topeka (Kansas).
- WLR** – Washington Law Review. University of Washington School of Law. Seattle (Washington).
- WMLR** – William & Mary Law Review. William & Mary Law School. Williamsburg (Virginia).
- WNELRW** – Western New England Law Review. Western New England University. School of Law Springfield (Massachusetts).
- WSNC** – World of the Slavs of the North Caucasus. Krasnodarskii gosudarstvennyi universitet. Krasnodar.
- YLJ** – The Yale Law Journal. Yale Law School. Danvers (Massachusetts).
- Ziridava** – Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean Arad.

ZMY

– Zhurnal ministerstva yustitsii. Tipografiya pravitel'stvuyushchego senata. Sankt-Petersburg.

Zographe

– Zographe. Revue d'art Médiévale. Institute d'histoire de l'art. Faculté de Philosophie. Belgrad.